

1. DİCLE DİL VE EDEBİYAT SEMPOZYUMU (DİDE) "HASAN KAVRUK VE KLASİK TÜRK EDEBİYATI"

24-25 EKİM 2025
DİCLE ÜNİVERSİTESİ

<https://www.dicle.edu.tr/tr/birimler/didesempozyumu>

Bildiri Özetleri Kitabı
Dicle Üniversitesi
2025

I. DİCLE DİL VE EDEBİYAT SEMPOZYUMU (DİDE), BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

ISBN: 978-625-97919-7-5

© Bu kitabın yayın hakları Dicle Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir. Kısmen veya tamamen yeniden basımı ve yeniden yayını için Dicle Üniversitesi Rektörlüğü'nden yazılı izin alınmalıdır. Kitapta yer alan çalışmaların bilimsel sorumluluğu yazar(lar)a aittir.

Dicle Üniversitesi Rektörlüğü, 21280-Diyarbakır

Tel: +90 412 241 10 00 Fax: +90 412 248 82 16

E-Mail: gensek@dicle.edu.tr

Bu kitap, Dicle Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından EDB.25.005 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.

EDİTÖRLER/EDITORS

Ramazan SARIÇİÇEK

Kadri NAZLI

Muhammed Felat AKTAN

İdris KADIOĞLU

Dicle Üniversitesi/ Diyarbakır, Türkiye

24-25 Ekim 2025

I. Dicle Dil ve Edebiyat Sempozyumu (DiDE)

"HASAN KAVRUK VE KLASİK TÜRK EDEBİYATI"

- ✓ 24 Ekim 2025
- ✓ Dicle Üniversitesi
- ✓ İİBF Konferans Salonu

Detaylar için

<https://www.dicle.edu.tr/tr/birimler/didesempozyumu>

I. Dicle Dil ve Edebiyat Sempozyumu (DİDE) “Hasan Kavruk ve Klasik Türk Edebiyatı” 24 Ekim 2025

Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Konferans Salonu, Diyarbakır

08.30 – 09.00 Kayıt

09.00 – 09.30 Açış Konuşmaları

09.30 – 10.10 Prof. Dr. Hasan KAVRUK¹

10.10 – 10.50 Panel (Hasan Kavruk ve Klasik Türk Edebiyatı)

Kazım Yoldaş / Süleyman Çaldak / Halil İbrahim Haksever / Halil Çeçen

10.50 – 11.10 Kahve Arası

11.10 – 12.30 1. Oturum

Saat	Konferans Salonu	Salon 1	Salon 2	Salon 3	Salon 4	Salon 5	Salon 6
	Oturum Başkanı:	Oturum Başkanı:	Oturum Başkanı:	Oturum Başkanı:	Oturum Başkanı:	Oturum Başkanı:	Oturum Başkanı:
	Arda Arıkan	Mustafa Güneş	Ekrem Bektaş	Atilla Batur	Nurullah Aykaç	Özlem Batği Akman	Mustafa Erdoğan
11.10	Arda Arıkan	Mustafa Güneş	Ekrem Bektaş	Atilla Batur	Nurullah Aykaç	Özlem Batği Akman	Mustafa Erdoğan
-	19. Yüzyıl	Güneş & Hatice	Şair Ekrem	Bilinçaltımıza	& Mustafa Kaya	Akman	Klasik Türk
11.30	İrlanda'sında	Güneş	Kılıç'ın Rubâileri	Fısıldayan Sesler	Bınbır Gece	Gelenekten Dijitale:	Edebiyatı
	Osmanlı-Türk	Niyâzî-i Mısırî'nin		veya Şarkılar	Masalları ve	Yapay Zekâ Destekli	Gelenekini Takip
	Edebiyatı: James	Türkçe		Bize Ne Söylesin	Ferec Ba'de'Şidde	Edebiyat Kürasyonu	Eden Bir Şair Gazi
	Clarence Mangan	Şiirlerindeki Âyet			Üzerine	Üzerine Bir	Giray Han (Gazayî)

¹ Prof. Dr. Hasan KAVRUK onuruna düzenlediğimiz sempozyumumuzdaki muhtelif yayınlar içerisinde yalnızca Hocamızın unvanına yer verilmiştir. Bu tercih, hocamıza duyulan özel saygının bir göstergesi olup diğer katılımcı akademisyenlerimizin unvanlarının kullanılmaması, metinlerde bütünlük ve sadelik sağlamak amacıyla yapılan bilinçli bir tercihtir.

Örneği	ve Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme			Karşılaştırmalı Bir İnceleme	Değerlendirme (Mecmua Örneği)	ve Bilinmeyen Şiirleri	
11.30 – 11.50	Orhan Tokat Âdile Sultan'ın Mahlas Beyitlerinde Hüzün	Emrah Gündüz Mürekkap Yanılırları: Osmanlı Yazmalarında Eser Aidiyeti Üzerine Bir Değerlendirme	Kenan Erdoğan Nev Divan'ı Okurken	İdris Kadioğlu Es'ad-ı Bağdâdî Divânı'ndaki Naatlar Üzerine	Kazım Yoldaş Sâbir Pârsâ Divan'ında Mezheb-i Kelâmî Sanatı	Asiye Kadioğlu Ahmed Mürşidî'nin Pendnâme'sindeki Hikâyelerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Fırat Taş Sözlü-Yazılı Kültür Bağlamında Edebi Üretim: Divan Şiirinde Hurafeler (Xvi. Yy.) Örneği
11.50 – 12.10	Vildan Coşkun Tokatlı Kânî'de Zâhidin Tahammül Edilmezliği: Eleştiri ve İroni	Mehmet Yusuf Aslan Yunus Emre'de Tarikat Estetiği ve Halk Söyleyişi	Kenan Bozkurt Edebi Mirasın Dijital Okuması: Yapay Zekâ ile Klasik Türk Şiirinin Anlam Katmanlarını Çözümlemek	Emre Töre Muallim Naci'nin Eserlerinde Osmanlı Şairlerinin Edebi Yönlerinin Değerlendirmesi	Ramazan Sarıççek & Halil Kızıltoprak Diyarbakır Ziya Gökaltı Yazma Eser Kütüphanesi AHA- 142 Numarada Kayıtlı Musammat Mecmuasının İncelenmesi ve Mestap'a Göre Tasnifi	Halil İbrahim Haksever Veysi'nin Mektuplarında Şikâyet	
12.10-12.20 Soru-Cevap							
12.20 – 13.30 Öğle Yemeği							

13.30 – 15.00 2. Oturum

Saat	Konferans Salonu	Salon 1 Oturum	Salon 2 Oturum	Salon 3 Oturum	Salon 4 Oturum	Salon 5 Oturum	Salon 6 Oturum
	Oturum Başkanı:	Başkanı: Bahir	Başkanı:	Başkanı: İsrail	Başkanı: Sait	Başkanı: Sevil	Başkanı: Handan
	Mesut Algül	Selçuk	Süleyman Çaldak	Babacan	Yilter	Alparslan	Belli
13.30	Mesut Algül	Bahir Selçuk	Malik Çiçek	İsrail Babacan	Sait Yilter	Sevil Alparslan	Zahidegül Demir
-	Manzum Sözlüklerin	Türk Şiirinde	Osman Nevres'in	& Naci Gihç	Şeyhülislam	Cumhuriyetin İlk	Cinânü'l-Cinâs'ta
13.50	Yükseköğretim	Ahenk	Divânında	Klasik Türk	Yahyâ'nun	Yıllarında Azınlık	Halk Hekimliği ve

	Kurumlarının Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Müfredatlarında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme	Ursurlarının Sistematik Tasnifi Üzerine Bir Deneme	Bulunmayıp Eser-i Nâdir Mecmuâtı'l- Tarab 'ala Lisânî'l- Edeb Adlı Eserinde Yer Alan Rubâî ve Beyitler	Edebiyatı Çalışmalarında Sözlük Kullanımı	Dilinden Kendi Şahsiyeti	ve Yabancı Okullarında Türkçe Dersi ve Müfredat Programının İncelenmesi	Yemekler
13.50 – 14.10	Ramazan Arı Metin Şerhi'nde İzaha Muhtaç Bir Kavram: "Diş Birlik"	Ahmet Tanyıldız & Radife Durmuş Diyarbakırlı Said Paşa'nın Bilinmeyen Bir Derleme Eseri: Ezhâr-ı Mukatafe	Sacide Akcan Emir Timur'un Anadolu'daki Alim ve Sanatkarlarla Münasebetleri	Cafer Mum Yeni Bilgiler Işığında Halepli Edib'in Biyografisi	Ömer Faruk Güler Bir Üslup Özgelliği Olarak Tezkiirelerde Mahlasla Bağlantılı Kelime Seçimi: Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü's-Su'arâ Tezkiresi Örneği	İbrahim Biricik Mehmet Fuad Köprülü'nün "Mülli Edebiyatın İlik Mübeşşirleri" Adlı Makalesine Dair Bazı Dikkatler ve Bu Makaleye Yönelik Eleştiriler	Alican Güzel Nevâî ve Fuzûlî'den Erdemli İnsan Tipi
14.10 – 14.30	Barış Ağır Hüsn ü Aşk ve Çarmıh Yolcusu: Kültürlerarası Alegorik Yolculuğun Karşılaştırmalı İncelemesi	Elif Tok Nazmın Gölgesinde Kalanlar: Mensur Metinlerde Edebi Sanatların Kullanımı Üzerine Değerlendirmeler	Süleyman Çaldak Harflerin Aynasında Yansıyan Sırlar: Niyâzî-i Mısırî'de Cifir	Sedat Alagas Ara Nesil Sanatçılarından Şeyh Vasfî'nin Münşe'ât'ı	Abdulsamet Özmen Âmid-i Sevdâ Adlı Eser Te'lif Edilirken Yararlanılan Kaynaklar	Emine Özlek Şiirin Yeri ve Önemi Açısından Güncel Yazma Eğitimi Kaynaklarının Münşeatlarla Karşılaştırılması	Handan Belli Fuzûlî'nin Heft-Câm (Sâkı-Nâme) ile Ahmed-i Dâî'nin Çeng-Nâmesindeki Çeng'in Karşılaştırılması ve Müzik Aletlerinin Sakınamedeki İşlevi
14.30-14.50 Soru-Cevap							
14.50 – 15.10 Kahve Arası							

15.10 – 16.10 3. Oturum

Saat	Konferans Salonu	Salon 1 Oturum	Salon 2 Oturum	Salon 3 Oturum	Salon 4 Oturum	Çevrimîçi Oturum
	Oturum Başkanı: Saadet Karaköse	Başkanı: Ahmet İçli	Başkanı: Özkan Cığa	Başkanı: Muhammed Felat Aktan	Başkanı: Ayşe Sağlam	Başkanı: İdris Kadioğlu
15.10 – 15.30	Saadet Karaköse Azeri Türkçesiyle Manzum Bir Cümcüme-nâme	Ahmet İçli Kız Destanını Bilgi ve Kültür-Sosyolojisi Perspektifinden Okumak	Özkan Cığa Temîmü'd-Dârî Hikâyelerinde Fantastik Ögeler	Muhammed Felat Aktan Heterodoks Bir Oryantalistin Gözünden Klasik Türk Şiiri	İlyas Suvağci Mesnevilerdeki Tebdîl-i Kıyafet Motifi Bağlamında Mem ü Zin Örneği	Muhammet Nur Doğan Bir Metin Arkeolojisi Örneği: Baki'nin Hazan Gazeli Şerhi
15.30 – 15.50	Mürşide Ekinçi Modern Filistin Şiirinde Belâgat Unsurları: Mahmud Derviş, Fedvâ Tûkan ve Mus'ab Ebû Tâhâ Örneği	Mehmet Cihangir Edebiyatın Eğitimdeki İşlevi ve Buna Prof. Dr. Hasan Kavruk'un Katkıları	Kübra Solmaz Türkiye'de Niyâzî-i Mısırî Çalışmaları ve Prof. Dr. Hasan Kavruk'un Katkıları	Mustafa Uğurlu Arslan Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arap Hikayesi'nde Mekân Estetiği	Ayşe Sağlam Müstak-ı Bitlisi Divanında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar	Halil Batur Reşidî'nin İbn Abbas'a Atfedilen Tercüme-i Âyât-ı Zebur Adlı Eserinin Manzum Tercümesi
15.50 – 16.10	Metin Akdeniz Arap Aksanıyla Yazılmış Türkçe Mizahi Şiirler	Adnan Oktay Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin İncelenmesi Hakkında Yeni Bir Teklif	Fatih Solmaz Yas Kültüründe Dönüşüm ve Dijital Anıma Pratikleri: QR Kodlu Mezar Taşları Üzerinden Bir İnceleme	Sevda İnce Gelibolulu Mustafa Âlî Divânı'nda Ülker	Saddam Çokur & Uğur Yiğiz Mensur Bir Kahramanlık Hikâyesi: Hikâyât-ı Zemçînâme	Mahmut Kaplan Hasan Kavruk Hatıratı
16.10 – 16.30				Ömer Gök Ahmed Hüsameddin Dede (Na'ti) ve Şiirlerinden Örnekler		Bekir Kayabaşı Arap Dünyasında Türkçe Öğretimi Üzerine
16.30 – 16.50						Yusuf Yıldırım Beden, Şehir, İktidar: Fuzûlî'nin Sıhhat u Maraz'ında Siyasetin Estetiği

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	6
KURULLAR	11
BİLDİRİ ÖZETLERİ	12
Abdulsamet Özmen.....	12
ÂMİD-İ SEVDÂ ADLI ESER TE'LİF EDİLİRKEN YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	12
Adnan Oktay	14
<i>ESKİ TÜRK EDEBİYATI METİNLERİNİN İNCELENMESİ HAKKINDA YENİ BİR TEKLİF</i>	14
Ahmet İçli.....	15
<i>KIZ DESTANINI BİLGİ VE KÜLTÜR SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN OKUMAK</i>	15
Ahmet Tanyıldız & Radife Durmuş.....	16
<i>DİYARBAKIRLI SAİD PAŞA'NIN BİLİNMEYEN BİR DERLEME ESERİ: EZHÂR-I MUKTETAFA</i>	16
Alican Güzel	17
NEVÂYÎ VE FUZÛLÎ'DEN ERDEMLİ İNSAN TİPİ	17
Asiye Kadioğlu	19
<i>AHMED MÜRŞİDÎ'NİN PENDNÂME'SİNDEKİ HİKÂYELERİN DEĞERLER EĞİTİMİ</i> <i>AÇISINDAN İNCELENMESİ</i>	19
Ayşe Sağlam	20
<i>MÜŞTAK BABA DİVANINDA ŞARAP VE ŞARAPLA İLGİLİ UNSURLAR</i>	20
Bahir Selçuk.....	21
<i>TÜRK ŞİİRİNDE AHENK: BÜTÜNCÜL BİR TASNİF MODELİ KLASİK BELÂGATTEN MODERN</i> <i>POETİKAYA AHENK UNSURLARINA SİSTEMATİK BİR YAKLAŞIM</i>	21
Barış Ağır	22
<i>HÜSN Ü AŞK VE ÇARMIH YOLCUSU: KÜLTÜRLERARASI ALEGORİK YOLCULUĞUN</i> <i>KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ</i>	22
Bekir Kayabaşı	23
<i>ARAP DÜNYASINDA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE</i>	23
Cafer Mum	24
<i>YENİ BİLGİLER İŞİĞİNDA HALEPLİ EDÎB'İN BİYOGRAFİSİ</i>	24
Ekrem Bektaş	25
<i>ŞAİR EKREM KILIÇ'IN RUBÂÎLERİ</i>	25
Elif Tok	26

NAZMIN GÖLGESİNDE KALANLAR: MENSUR METİNLERDE EDEBÎ SANATLARIN KULLANIMI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER	26
Emine Özlek	27
ŞİİRİN YERİ VE ÖNEMİ AÇISINDAN GÜNCEL YAZMA EĞİTİMİ KAYNAKLARININ MÜNŞEATLARLA KARŞILAŞTIRILMASI	27
Emrah Gündüz	28
MÜREKKEP YANILGILARI: OSMANLI YAZMALARINDA ESER AİDİYETİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	28
Emre Töre	29
MUALLİM NACİ’NİN ESERLERİNDE OSMANLI ŞAİRLERİNİN EDEBÎ YÖNLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ	29
Fatih Solmaz	30
YAS KÜLTÜRÜNDE DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL ANMA PRATİKLERİ: QR KODLU MEZAR TAŞLARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME	30
Fırat Taş	31
SÖZLÜ-YAZILI KÜLTÜR BAĞLAMINDA EDEBÎ ÜRETİM: DİVAN ŞİİRİNDE HURAFELER (XVI. YY.) ÖRNEĞİ	31
Handan Belli	32
FUZÛLÎ’NİN HEFT-CÂM (SÂKÎ-NÂME) İLE AHMED-İ DÂÎ’NİN ÇENG-NÂMESİNDEKİ ÇENG’İN KARŞILAŞTIRILMASI VE MÜZİK ALETLERİNİN SAKİNAMEDEKİ İŞLEVİ	32
İbrahim Biricik	33
MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ’NÜN “MİLLÎ EDEBİYATIN İLK MÜBEŞŞİRLERİ” ADLI MAKALESİNE DAİR BAZI DİKKATLER VE BU MAKALEYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER	33
İdris Kadioğlu	34
ES’AD-I BAĞDÂDÎ DÎVÂNİ’NDAKİ NAATLAR ÜZERİNE	34
İlyas Suvağci	35
MESNEVİLERDEKİ TEBDİL-İ KIYAFET MOTİFİ BAĞLAMINDA MEM Ū ZİN ÖRNEĞİ	35
İsrafil Babacan & Naci Gılıç	36
KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARINDA SÖZLÜK KULLANIMI	36
Kazım Yoldaş	37
SÂBİR PÂRSÂ DİVANI’NDA MEZHEB-İ KELÂMÎ SANATININ İZLERİ	37
Kenan Bozkurt	38
EDEBÎ MİRASIN DİJİTAL OKUMASI: YAPAY ZEKÂ İLE KLASİK TÜRK ŞİİRİNİN ANLAM KATMANLARINI ÇÖZÜMLEMEK	38
Kübra Solmaz	39

<i>TÜRKİYE'DE NİYÂZÎ-İ MISRÎ ÇALIŞMALARI VE PROF. DR. HASAN KAVRUK'UN KATKILARI</i>	39
Malik Çiçek	40
<i>OSMAN NEVRES'İN DÎVÂNINDA BULUNMAYIP ESER-İ NÂDİR MECMUÂTU'T-TARAB 'ALA LÎSÂNÎ'L-EDEB ADLI ESERİNDE YER ALAN RUBÂÎ VE BEYİTLER</i>	40
Mehmet Cihangir	41
<i>EDEBİYATIN EĞİTİMDEKİ İŞLEVİ VE BUNA PROF. DR. HASAN KAVRUK'UN KATKILARI</i>	41
Mehmet Yusuf Aslan	42
<i>YUNUS EMRE'DE TARİKAT ESTETİĞİ VE HALK SÖYLEYİŞİ</i>	42
Mesut Algül	43
<i>MANZUM SÖZLÜKLERİN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ MÜFREDATLARINDA ÖĞRETİM METODU OLARAK KULLANILMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME</i>	43
Metin Akdeniz	44
<i>ARAP AKSANIYLA YAZILMIŞ TÜRKÇE MİZAHİ ŞİİRLER</i>	44
Muhammed Felat Aktan	45
<i>HETERODOKS BİR ORYANTALİSTİN GÖZÜNDEN KLASİK TÜRK ŞİİRİ</i>	45
Muhammet Nur Doğan	46
<i>BİR METİN ARKEOLOJİSİ ÖRNEĞİ: BAKİ'NİN HAZAN GAZELİ ŞERHİ</i>	46
Murşide Ekinçi	47
<i>MODERN FİLİSTİN ŞİİRİNDE BELÂGAT UNSURLARI: MAHMUD DERVÎŞ, FEDVÂ TÛKAN VE MUS'AB EBÛ TÛHÂ ÖRNEĞİ</i>	47
Mustafa Erdoğan	48
<i>KLASİK TÜRK EDEBİYATİ GELENEĞİNİ TAKİP EDEN BİR ŞAİR GAZÎ GİRAY HAN (GAZAYİ) VE BİLİNMEYEN ŞİİRLERİ</i>	48
Mustafa Güneş & Hatice Güneş	49
<i>NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN TÜRKÇE ŞİİRLERİNDEKİ ÂYET VE HADİSLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME</i>	49
Nurullah Aykaç & Mustafa Kaya	51
<i>BİNBİR GECE MASALLARI VE FEREC BA'DE'ŞİDDE ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME</i>	51
Orhan Tokat	52
<i>ÂDİLE SULTAN'IN MAHLAS BEYİTLERİNDE HÜZÜN</i>	52
Ömer Faruk Güler	53
<i>BİR ÜSLUP ÖZELLİĞİ OLARAK TEZKİRELERDE MAHLASLA BAĞLANTILI KELİME SEÇİMİ: ÂŞIK ÇELEBİ'NİN MEŞÂİRÜ'Ş-ŞUARÂ TEZKİRESİ ÖRNEĞİ</i>	53

Ömer Gök.....	54
<i>AHMED HÜSÂMEDDİN DEDE (NA'TÎ) VE ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER</i>	<i>54</i>
Özkan Cığa.....	55
<i>TEMÎMÜ'D-DÂRÎ HİKÂYESLERİNDE FANTASTİK ÖGELER</i>	<i>55</i>
Özlem Batgı Akman.....	56
<i>GELENEKTEN DİJİTALE: YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ EDEBİYAT KÜRASYONU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (MECMUA ÖRNEĞİ)</i>	<i>56</i>
Ramazan Arı	57
<i>METİN ŞERHİ'NDE İZAHA MUHTAÇ BİR KAVRAM: "DIŞ BİRLİK"</i>	<i>57</i>
Ramazan Sarıçiçek & Halil Kızıltoprak.....	58
<i>DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ AHA-142 NUMARADA KAYITLI MUSAMMAT MECMUASININ İNCELENMESİ VE MESTAP'A GÖRE TASNİFİ</i>	<i>58</i>
Saadet Karaköse	59
<i>AZERİ TÜRKÇESİYLE MANZUM BİR CÜMCÜME-NÂME</i>	<i>59</i>
Sacide Akcan.....	60
<i>EMİR TİMUR'UN ANADOLU'DAKİ ALİM VE SANATKÂRLARLA MÜNASEBETLERİ</i>	<i>60</i>
Saddam Çokur & Uğur Yiğiz.....	61
<i>MENSUR BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ: HİKÂYÂT-I ZEMÇİNÂME.....</i>	<i>61</i>
Sait Yilter	62
<i>ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ'NIN DİLİNDEN KENDİ ŞAHSİYETİ.....</i>	<i>62</i>
Sedat Alagas.....	63
<i>ARA NESİL SANATÇILARINDAN ŞEYH VASFÎ'NİN MÜNŞEÂT'I</i>	<i>63</i>
Sevda İnce.....	64
<i>GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ DÎVÂNİ'NİNDA ÜLKER</i>	<i>64</i>
Sevil Alparslan	65
<i>CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA AZINLIK VE YABANCI OKULLARINDA TÜRKÇE DERSİ VE MÜFREDAT PROGRAMININ İNCELENMESİ</i>	<i>65</i>
Süleyman Çaldak.....	66
<i>HARFLERİN AYNASINDA YANSIYAN SIRLAR: NİYÂZÎ-İ MISRÎ'DE CİFİR.....</i>	<i>66</i>
Vildan Coşkun	67
<i>TOKATLI KÂNÎ'DE ZÂHİDİN TAHAMMÜL EDİLMEZLİĞİ: ELEŞTİRİ VE İRONİ.....</i>	<i>67</i>
Yusuf Yıldırım.....	68
<i>BEDEN, ŞEHİR, İKTİDAR: FUZÛLÎ'NİN SİHHAT U MARAZ'INDA SİYASETİN ESTETİĞİ</i>	<i>68</i>
Zahidegül Demir.....	69
<i>CİNÂNÜ'L-CİNÂS'TA HALK HEKİMLİĞİ VE YEMEKLER.....</i>	<i>69</i>

KURULLAR

Onur Kurulu

Prof. Dr. Kamuran ERONAT (Dicle Üniversitesi Rektörü)

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Ramazan SARIÇİÇEK (Başkan)

Prof. Dr. Kamuran ERONAT (Üye)

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU (Üye)

Doç. Dr. Mustafa Uğurlu ARSLAN (Üye)

Doç. Dr. M. Felat AKTAN (Üye)

Doç. Dr. Abdulsamet ÖZMEN (Üye)

Doç. Dr. Özkan CİĞA (Üye)

Doç. Dr. Mehmet CİHANGİR (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Elif DURAN OTO (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Serap TANYILDIZ (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Feyza BULUT (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AYKAÇ (Üye)

Öğr. Gör. Nejla KAYA (Üye)

Arş. Gör. Dr. Hülya ERGENE (Üye)

Öğr. Gör. Dr. Uğur YİĞİZ (Üye)

Uzm. Naci GILIÇ (Üye)

Halil KIZILTOPRAK (Üye)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK- İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ- Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR- İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. İsrail BABACAN- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa GÜNEŞ- Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Bahir SELÇUK- Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK- Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Nazmi ÖZEROL- İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet TANYILDIZ- Dicle Üniversitesi

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU- Dicle Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK- Adıyaman Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet İÇLİ- Batman Üniversitesi

Prof. Dr. Adnan OKTAY- Mardin Artuklu Üniversitesi

Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ- Harran Üniversitesi

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR- Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Caşteğin TURGUNBAYER- Dicle Üniversitesi

Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN- Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Prof. Dr. Atilla BATUR- Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Sekreteryaya

Dr. Öğr. Üyesi Kadri NAZLI

Arş. Gör. Metin İLHAN

Arş. Gör. Özlem COŞKUN

Arş. Gör. Halil İbrahim KIRIK

Arş. Gör. Bekir ŞAHİN

BİLDİRİ ÖZETLERİ

Abdulsamet Özmen

ÂMİD-İ SEVDÂ ADLI ESER TE'LİF EDİLİRKEN YARARLANILAN KAYNAKLAR

Bu çalışma, 2018 yılında Dr. Adnan Oktay tarafından “Gazelden Gazeteye: Âmid-i Sevdâ” adıyla neşredilmiştir. Ali Emîrî tarafından kaleme alınan Âmid-i Sevdâ adlı eser, 20 Şubat 1909 ile 20 Mayıs 1909 tarihleri arasında Diyarbakır'da yayınlanmış olan ilk gazete olma niteliğiyle öne çıkan süreli bir yayındır. Bu tarihler arasında yayınlanan Âmid-i Sevdâ Gazetesi; ilmî, içtimaî, fennî ve edebî hüviyetlere sahip yazılarıyla okuyucularına hizmet etmiştir. Esasen mecmua özelliklerini barındıran fakat gazete sloganıyla neşredilen eserin toplam altı sayısı yayınlanmıştır. Ali Emîrî'nin şahsî gayretleri neticesinde ortaya çıkan Âmid-i Sevdâ Gazetesi'nin tarih ve edebiyat sayfaları dikkatleri üzerlerine çekmiştir. Neşredilen gazetede mensûr metinlerle birlikte manzûm metinlere de yer verilmiştir. Gazetede yer alan manzumeler, tahmis, kıt'a, nazm ve mısradan oluşmuştur. Bunun dışında Âmid-i Sevdâ Gazetesi'nde Diyarbakır'ın fethi, Âgâh-ı Semerkandî'nin hayatı ve edebî kişiliği, Yavuz ile Şâh arasında cereyan eden şiir atışmaları, edebî sanatlar ve aruz gibi edebiyata taalluk eden çeşitli konular da işlenmiştir. Gazetede yer alan manzumeler, klasik Türk şiirinin edebî geleneğine uygun olarak kaleme alınmışlardır.

Ali Emîrî (1857-1924) tarafından neşredilen gazete, birçok kaynaktan istifade edilerek kaleme alınmıştır. Bu eserler arasında tezkirelerden tabakât kitaplarına; dîvânlardan gramer kitaplarına kadar birçok eser yer almaktadır. Müellif, eserini telif ederken yararlandığı bazı kaynakları ismen zikretmiştir. Eserde müellifin yararlandığı kaynakların birçoğunun yazarları ve adları verilmiştir. Çalışmada yararlanılan örnekler, Adnan Oktay tarafından 2018 yılında hazırlanan eserden alınmıştır. Ali Emiri eserini hazırlarken yararlandığı kaynakların bazıları şunlardır: 1. *Mevlânâ Muhammed Emîn el-Muhyî/Hulâsatu'l-eseri fî A'yânî'l-karnî'l-hâdî Aşer* 2. *Ebû-bekir Behrâm-ı Dîmaşkî/Coğrafyâ-yı Kebîr* 3. *İmâm-ı Süyûtî/Tabakât-ı Nuhât* 4. *İmâm Seyfeddîn-i Âmidî/Muhtasar Müntehâ* 5. *Sünbül-zâde Vehbî/Nuhbe* 6. *İdrîs-i Bidlîsî/Zeyl-i Heşt-Bihîşt* 7. *Peçevî İbrâhîm Efendi/Târîh* 8. *Ahmed Paşa/Dîvân* 9. *Mevlânâ Hızır Bey/Kasîde-i Nûniyye* 10. *Ahmed İbni Hallikân/Vefayâtü'l-a'yân* 11. *Abdurrahmân Şehâbeddîn Ebî Şâme/Kitâbü'r-ravdateyn fî Ahbâri'd-devleteyn* 12. *İbni Ebî Usaybi'a/Uyûnü'l-enbâ fî Tabakâti'l-etıbbâ* 13. *Cemâleddîn Kuftî/Tabakâtü'l-hükemâ* 14. *İbni Kuteybe/Edebü'l-kâtib* 15. *Tezkire-i Safâyî* 16. *Tezkire-i Râmiz* 17. *Müstakîm-zâde Sa'deddîn Efendi/Mecelletu'nnisâb fî'n-neseb ve'l-kunâ ve'l-elkâb* 18. *Tezkire-i Sâlim* 19. *Âgâh/Türkçe ve Farsça Dîvân* 20. *Yâkût Hamevî/el-Müşterek ve'l-mu'telif* 21. *Selânîkî Mustafâ Efendi/Târîh* 22. *Âşık Çelebi/Meşâ'irü's-şu'arâ* 23. *Solak-zâde Muhammed Hem-demî Çelebi/Fihrist-i Şâhân* 24. *Kemâl Bey/Ta'kîb-i Harâbât* 25. *Târîh-i Peçevî* 26. *Kâf-zâde Fâ'izî/Zübdetü'l-eş'âr* 27. *Kâtib Çelebi/Keşfü'z-zünûn* 28. *Edirneli Şeyh Muhyî/Menâkıb-ı Gülşeniye* 29. *Hüseyin Kefevî/Sevânihu't-tefe'ul ve*

Levâ'ihu't-tevekkul 30. Mu'allim Nâcî/Eş'âr-ı Şâhâne-i Osmâniye 31. Sürûrî-i Şarkî/Dîvân 32. Nâbî/Dîvân 33.Hasan Çelebi/Tezkire.

Yukarıda görüldüğü gibi Ali Emiri, Âmid-i Sevdâ Gazetesi'ni kaleme alırken biyografik/bibliyografik eserler, tarih ve fıkıh kitapları ve birçok şairin şiirlerinden istifâde ettiği görülmüştür. Ali Emîrî eserinde yapmış olduğu alıntılarda ifadelerin üslubuna ve anlatım tarzına genellikle dokunmamış, ifadelerin orijinal anlatım ve üslup özelliklerini korumuştur. Eserde yapılan alıntılarda bazı örneklere, mesellere, kısa hikâyelere yer verilmiştir. Bu durum Âmid-i Sevdâ'yı okuyucu açısından daha akıcı hâle getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ali Emîrî, Âmid-i Sevdâ, Kaynaklar.*

Adnan Oktay

ESKİ TÜRK EDEBİYATI METİNLERİNİN İNCELENMESİ HAKKINDA YENİ BİR TEKLİF

Eski Türk edebiyatı metnlerinin çeviri yazımı ve incelemesi ile ilgili çalışmalar, her geçen gün artarak devam etmektedir. Ancak bu çalışmaların nitelikleri ile ilgili eleştiri ve tenkit faaliyetleri, Türk akademisinin üstünde durduğu zeminden kaynaklı olarak yeterli bir seviyeye henüz gelmemiştir. Bu çalışmalara yapılan eleştirilerin temelinde Eski Türk edebiyatı metnlerinin yanlış okunmasından yanlış yorumlanmasına, şekil özelliklerindeki eksikliklerden muhteva yetersizliğine kadar birçok husus yer almaktadır. Metin kısmında orijinal metnin yanlış okunmuş olması, doğal olarak yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır.

Yapılan metin ve inceleme faaliyetlerinin zayıflığı ve beklenen nitelikten yoksunluğu bu çalışmanın temel problemidir. Bu çalışma kapsamında 2025 yılında Türk Dili ve Edebiyatı yanında Halk Bilimi ve Dilbilim gibi yakın bilim dallarında hazırlanmış metin ve inceleme ile ilgili 22 adet doktora tezi incelenmiştir. Bu veriler için YÖK Ulusal Tez Merkezinin portalı kullanılmıştır. Böylece içinde bulunulan yıl itibarıyla yapılan eski Türk edebiyatı ve yakın bilim dallarındaki inceleme ve metin çalışmalarının gelmiş olduğu aşamayı göstermek amaçlanmıştır.

Çeviri yazı kısımlarında okuma hatalarından standart yazım yoksunluğuna, çalışma boyunca takip edilen ilkelerin yokluğundan metin tamiri gerektiren ve yanlış anlaşılmalı veya yanlış yazılmış ifadeler kadar birçok hata gözlemlenmiştir. İnceleme kısmında yapılan hatalar da en az metin okuma hataları kadar yoğundur. Bu da çeviri yazılı metni oluşturulmaya çalışılan klasik eserin hem anlaşılmasını zorlaştırmakta hem de yeniden incelenip değerlendirilmesini adeta imkânsız hale getirmektedir.

Bu çalışmada söz konusu problemin çözümü bağlamında inceleme çalışmaları için bir metin ve inceleme teklifi sunulmuştur. Bu inceleme teklifi, klasik eserin hem çeviri yazılı metninin yazımında hem de eserin incelenmesi sürecinde birçok açıdan eseri tetkik etmeye odaklanmıştır. Bu teklifte dil, şekil ve üslup incelemesinden muhteva incelemesine kadar birçok husus detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Netice itibarıyla bundan sonra inceleme ve metin çalışmalarını yapan genç akademisyenler için daha nitelikli bir şablon oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada metin inceleme, araştırma, karşılaştırma, tarama ve analiz yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda, yapılan yeni çalışmalarda daha önce yapılmış olan çalışmalara nazaran nitelik açısından bir irtifa kaybının olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Türkçesi, Eski Türk Edebiyatı, İnceleme, Metin, Lisansüstü Eğitim.

Ahmet İçli

KIZ DESTANINI BİLGİ VE KÜLTÜR SOSYOLOJİSİ PERSPEKTİFİNDEN OKUMAK

Bilgi ve kültür, insanoğlunun yaşam alanı olan dünyayla kurduğu iletişimdir. Bireyler bilgiyi doğadan/çevreden, doğayı tanımlamak, anlamak ve anlamlandırmak/sınırlandırmak için kurdukları iletişimle üretirler. Bu bağlamda bilgi ve kültür; yaşam alanı içinde insanların anlama/anlamlandırma/tanıma/tanıtma için edindikleri zihinsel ve davranışsal edimlerdir. Bilgi ve kültür toplumların yaşamlarındaki değer, yargı ve algılar bütünüdür. İnsanların dünya/ çevre hakkındaki tüm bilgileri ile kültürel öğeleri, ilgili toplumun paylaştığı ve yaşadığı değerlerin bilgi sistemini oluşturur. Bunu kültürel bellek/hafıza olarak da tanımlamak mümkündür. Kültürel bellek ve bilgi, toplumsal kalıtım olarak da yaşamlarını sürdürür. Bir toplumun dünya hakkındaki bilgisi/düşüncesi ve bu bağlamda oluşturduğu kültür, bilgi sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bilgi türleri ve kültürel öğeler, dini yapı, inanç durumu, toplumsal yapı, zihniyet ve ideoloji bilgi sosyolojisinin kapsam alanına girmektedir. Kimi zaman da toplumların kültür durumları ve inançları ile toplumsal yapılarını kültür sosyolojisi ve kültürel antropoloji disiplini ile ilişkilendirmek mümkündür. Efsaneler, mitler, destanlar, masallar, hikâyeler, şiir türkü ve şarkı gibi yazılı ve sözlü faaliyetler/üretimler, toplumların bilgi ve kültürlerini hem muhafaza eden hem de aktaran önemli anlatım formlarındandır. Bir diğer ifade ile insanı konu edinen ve bir insan faaliyeti olan edebiyatın kendisi de insana ait bilgi ve kültür üretimi olup bireylerin ve toplumların kültürel kodlarını barındıran ve taşıyan önemli bir sanattır. Türk edebiyatında kaleme alınmış birçok eserde toplumların ve halkların dünyaya bakış açılarına göre oluşan kültürel öğelerinin ve bilgi sistemlerinin izlerine ulaşılabilmektedir. Bu eserlerden biri de *Kız Mevlidi* olarak da anılan *Kız Destanı*'dır. Eldeki verilere göre Meddah Yusuf tarafından yazıldığı/anlatıldığı anlaşılan bu hikâyede, kültür ve bilgi sosyolojisi bağlamında birçok veri olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda edebî eserin bir metin olarak önemli bir işlevi yerine getirdiği söylenebilir. Fakir bir ailenin genç kızının yaşam mücadelesini anlatan bu halk tipi hikâyede, dönemin zihniyet, ideoloji ve toplumsal yapısını görmek mümkündür. Çalışmamızın amacı hikâyeden hareketle, toplumun bilgi sisteminin, algılarının, değerlerinin ve kültürel kodlarının izini sürmektir.

Anahtar Kelimeler: *Kız Destanı, Bilgi, Kültür, Bilgi Sosyolojisi, Toplumsal Yapı.*

Ahmet Tanyıldız & Radife Durmuş

***DIYARBAKIRLI SAİD PAŞA'NIN BİLİNMEYEN BİR DERLEME ESERİ: EZHÂR-I
MUKTETAFA***

Medeniyetlerin beşiği olarak nitelendirilen Diyarbakır, Osmanlı döneminde İstanbul'dan sonra önde gelen edebiyat muhitlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Nâbî'nin ifadesiyle cennetin bir aksi olan bu şehir, sayısız âlim, şair ve yazar yetiştirmiştir. Ali Emîrî Efendi'nin ve Şevket Beysanoğlu'nun tezkire mahiyetindeki eserleri şehirdeki sanat ve edebiyat ortamının zenginliğini göstermektedir. Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'sinde bu muhitteki şairlerin çokluğunu, fasih ve belîğ oluşlarını şehrin havasının latifliğine ve bölgenin Acem diyarına yakınlığına bağlamaktadır.

Bu zengin kültür ortamının yetiştirdiği sanatkârlardan biri de XIX. yüzyılda yaşamış olan Diyarbakırlı Said Paşa'dır. Said Paşa; devlet adamı, şair, mütercim, gazeteci, münşî ve tarihçi kimlikleriyle tanınmaktadır. İyi derecede Arapça ve Farsça bilen Said Paşa'nın *Divânçe*, *İlm-i Hesâb*, *Tabsıratü'l-İnsân*, *Diyarbakir Tarihi*, on ciltlik dünya tarihi *Mir'âtü'l-İber*, klasik belâgat kitapları arasında yer alan *Mîzânü'l-Edeb*, *Hulâsa-i Mantık*, *Mir'ât-ı Sıhhat* ve Arap darbımesellerini tercüme ettiği *Nuhbetü'l-Emsâl* gibi emsalsiz eserleri vardır. Ayrıca, basımında emeğinin bulunduğu *Âmid-i Sevdâ* adlı bir gazeteyi de zikretmek gerekir. Son olarak bilim dünyasınca henüz fark edilmemiş olan ve tarafımızca yayımlanan *Encümen-i Şuarâ (Müntehabât-ı Eş'âr)* adlı şiir antolojisi de Said Paşa'nın şiir zeminini nereye yasladığını ve zevk-i seliminin kaynağını görmek için önemli bir kaynaktır.

Araştırmalarımız neticesinde Said Paşa'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz bir başka eser de *Ezhâr-ı Muktetafe*'dir. Said Paşa'nın farklı ilim dallarına ait malumatı derlediği bu güldeste, onun ilim ve sanat dünyasını besleyen kaynakları tanıma açısından önem arz etmektedir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, "Diyarbakırlı Said Paşa/00534-22" koleksiyonunda "*Ezhâr-ı Muktetafe*" adıyla kayıtlı olan bu eser bizzat Said Paşa tarafından yazılmıştır. 147 sayfadan oluşan eserin fevâid kısmında "Diyarbakırlı Sa'îd Paşa tarafından tertîb ve tahrîr olunmuş bir mecmû'a" kaydı yer almaktadır.

Güldestenin muhtevasına bakıldığında Said Paşa'nın sadece belli bir konu üzerinde durmadığı görülmektedir. Eserde gök cisimleri, takvim hesaplamaları, hicrî ve milâdî tarihler, zîc ve astronomi ilmi, kıyâfetnâme ve ilm-i kef, küçük hikâyeler, nasihatler, mev'izeler, tilsimler, inşâ ve nesir sanatına ilişkin notlar, faiz hesaplamaları gibi pek çok farklı alana değinilmiştir. Bunlara ilaveten Arap ve Türk şairlere ait manzume örnekleri ile müellifin kendi kasideleri ve tercüme şiirleri de bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Said Paşa tarafından derlenen ve yazıya geçirilen güldestenin muhtevasını bilim dünyasının istifadesine sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Diyarbakırlı Said Paşa, Ezhâr-ı Muktetafe, Derleme, Güldeste.*

Alican Güzel

NEVÂÎ VE FUZÛLÎ'DEN ERDEMLİ İNSAN TİPİ

Erdem, bireyin sahip olması gereken insanî vasıfları tanımlayan bir kavramdır. Eski çağlardan beri erdem kavramı üzerinde birçok filozof düşünmüştür. Sokrates'e göre erdem, bilgi ve bilmekken, Throsymakyos için, güçlünün işine gelen şeydir. Aristoteles'e göreyse erdem, yapılması gereken işi en iyi şekilde yapmaktır. Divan edebiyatı şairleri de ideal insanı rind tipi üzerinden tanımlar. Divan edebiyatının dayandığı tasavvufî düşünce sisteminde de erdem en önemli mefhumlardan biridir. Şairler, pendname gibi müstakil türleri genellikle bu erdemli insan tipi üzerine üretmiştir. Ayrıca gazel, kaside gibi pek çok türde erdem üzerinde bahisler vardır.

Bu çalışma için Ali Şîr Nevâyî'nin "kirek" ve Fuzûlî'nin "beklerüz" redifli gazelleri seçildi. Gazeller, erdemli insan tipinin nasıl olması gerektiğini göstermesi açısından incelendi. Bu inceleme esnasında erdemli insanın sahip olması gereken özellikler; kanaat, tecrit, efsanelerle ilgilenmemek, âşıklık, sabır, dirayet gibi başlıklar altında değerlendirildi. Bu hususlarda Ali Şîr Nevâyî ve Fuzûlî'nin ilgili şiirlerindeki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması amaçlandı.

Kanaat, verilene razı olmak ve eldekiyle yetinmektir. Kanaatkâr kişi aza üzülmeyen, çoğu arzulamayandır. Tecrit de kendini dış etkenlerden soyutlamak olarak özetlenebilir. Âşıklık, erdemli insan tipinin en belirgin özellikleridir. Bu, kişinin yöneldiği yola olan bağlılığını ifade eder. Âşıklığın gerekliliği ise sabırdır. Zira erdem arayışındaki kişinin yolundan dönmemesini sağlayacak en önemli özelliği sabırdır.

Ali Şîr Nevâyî, "kirek" redifli gazelinde, erdemli insan tipinin özelliklerini; dünya malına meyletmemek, mal mülk arzusunda bulunmamak, kısmetine rıza göstermek, kanaat köşesini bir saraymış gibi benimsemek, başkalarından fayda ummamak, dünya lezzetlerinin aldatışına düşmemek, bilgelik, nefsin arzularına uymamak, kavuşmayı beklemeyen bir âşık olmak, sevgiliden ayrı kalan âşığın yanmayı kabulü, efsanelere itibar etmemek, irşad meselesini lafta bırakmamak, huzur mahzenini bulmak için dünya malından uzaklaşmak; şeklinde açıklar. Nevâyî'nin gazelindeki üslup daha kesin ifadelerle dayalıdır. "Kirek" redifi, gazelin, yargılar üzerine kurulmasını gerektirmiştir. Gazel olması gerekenleri tanımlayarak meydana getirilmiştir.

Fuzûlî, "beklerüz" redifli gazelinde, erdemli insan tipinin özelliklerini; kınanmayı irfan için bir mertebe kabul etmek, meyhanenin/dergâhın kapısında durmaksızın bekçilik etmek, dünya nimetlerinin geçiciliğini bilmek, dünyadan soyutlanmak, aşktan başka nesnelerden ürkmek, aşk esrarını hazine bilmek ve ona ulaşmayı arzulamak, surete aldanmamak, dünyadan hakikate doğru yolculuk etmek ve bu mânâda kervana benzeyen dervişlere Mecnûn misali bekçilik etmek, aşk mülkündeki hakikat kalesinde nöbet tutmak; gibi hususlarla açıklar. Fuzûlî'nin üslubunda daha alegorik bir söylem

göze çarpar. “Beklerüz” redifi, şairin doğrudan meselenin içinde olduğu ve süreçte rol aldığı bir atmosfer oluşturur.

Şiirlerin günümüz Türkçesine aktarımları ve şerhleri yapılırken, gerekli yerlerde metinlerarasılık yoluyla bazı başka beyitler de eklenmiştir.

Ali Şîr Nevâyî ve Fuzûlî’nin bu iki şiirinin mukayesesi neticesinde erdemli insan tipine dair yaklaşımlar arasında anlayış benzerliklerinin olduğu ancak söylem olarak bu özelliklerin bazı farklarla ifade edildiği görülmektedir. Bu farklılıklar kişilik özelliklerine dayalı üslup farklarıdır. Ama özde aynıdır. Bu da bir konunun benzer özelliklerinin başkaca ifadelerle ortaya konabileceğini gösterir. Mukayese neticesinde iki şiirde de kanaat, tecrit, sabır, âşıklık gibi hususiyetlerin erdemın önemli şartları olduğu ortaya çıkar.

Anahtar Kelimeler: *Nevayi, Fuzuli, Divan Edebiyatı, Erdem.*

Asiye Kadioğlu

***AHMED MÜRŞİDÎ'NİN PENDNÂME'SİNDEKİ HİKÂYELERİN DEĞERLER EĞİTİMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ***

Bu çalışmanın temel amacı, XVIII. yüzyılın önemli mutasavvıf şairlerinden biri olan Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî'nin *Pendnâme* adlı eserindeki hikâyelerin eğitici değerler açısından önemini ortaya koymaktır. *Pendnâme*, sade dili ve açık anlatımıyla İslam dünyasında geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmiş ve halk üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Yaklaşık on bin beyitten oluşan bu manzum eser, din, tasavvuf, İslam tarihi, ahlâk, sosyal ve bireysel yaşam gibi konulara dair okuyucuya nasihat veren birçok hikâye içermektedir. Araştırma, M. Sait Mermutlu tarafından 2012 yılında Latin harfleriyle yayımlanan *Pendnâme* metni üzerinden gerçekleştirilmiştir. Beyitler halinde yazılmış olan eserde yer alan 37 hikâye üzerinden, eğitici değer unsurları incelenmiştir. Eserde geçen hikâyelerin manevi, insani ve sosyal değerleri yansıttığı görülmüştür. Ayrıca tasavvuf geleneğini yansıtan bu eserin, birey ve toplum eğitime katkı sunduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, hikâyelerdeki belirlenen değerlerin eğitimdeki rolü ve toplumsal bilinçlenmeye etkisi değerlendirilmektedir. Toplumun eğitiminde ve manevi değerlerin kazandırılmasında, öncü şahsiyetlerin büyük rolü bulunmaktadır. Bu bağlamda XVIII. yüzyılda yaşamış olan Ahmed Mürşidî de hem yaşadığı dönemde hem de daha sonraki dönemlerde eserleri ve yaşantısıyla her zaman örnek olmuş önemli bir mutasavvıf şairdir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Mürşidî, *Pendnâme*, Hikâye, Değerler, Eğitim.

Ayşe Sağlam

MÜŞTAK BABA DİVANINDA ŞARAP VE ŞARAPLA İLGİLİ UNSURLAR

Klasik Türk şiirinin edebi sembollerle örülü esnek manalar ihtiva eden bir dili vardır. Bu şiir geleneğinde kelimelerin çağrışım yönlerinden, mecaz ve tevriye gibi edebî sanatlardan faydalanarak bir sözcüğe birden çok mana yüklemek esastır. Örneğin kişinin şarap içerek sarhoş olması, gerçek anlamda düşünülebileceği gibi müridin ilahi aşkın coşkusuyla benliğinden sıyrılması ve böylece vahdet sırrına ermesi olarak da düşünülebilir. Aynı şekilde meyhane dendiğinde içinde şarap içerek kendinden geçen sarhoşların bulunduğu bir mekân akla gelebileceği gibi aşk şarabının içildiği mekân olan tekke de hatıra gelebilir. Klasik şiirin bu özelliği, farklı meşrepte birçok kişinin hatta birbirine tamamen zıt olanların bile bu şiiri zevkle okuyup dinlemesine imkân sağlamıştır.

1759-1832 yılları arasında yaşayan Müştak Baba, klasik geleneğe bağlı kalarak şiirler yazan mutasavvıf bir şairdir. Devrin tanınmış mutasavvıflarından olan şairin mürettep bir divanı vardır. İlahi aşk duygusunun yoğun olarak işlendiği divanda şairin şarap ve şarapla ilgili unsurlara sıklıkla yer verdiği ve bu unsurlardan övgüyle söz ettiği dikkat çeker. Bu çalışmada söz konusu unsurlara Müştak Baba divanında ne şekilde yer verildiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müştak Baba, Divan, Şarap, Meyhane.

Bahir Selçuk

***TÜRK ŞİİRİNDE AHENK: BÜTÜNCÜL BİR TASNİF MODELİ KLASİK BELÂGATTEN
MODERN POETİKAYA AHENK UNSURLARINA SİSTEMATİK BİR YAKLAŞIM***

Şiir dilinin temel ayırt edici vasfı olan ahenk (musiki), Türk şiirinin tarihsel sürecinde büyük dönüşümler geçirmiştir. Klasik belâgat, ahengi vezin, kafiye ve ses sanatları gibi dışsal, kurala dayalı ve mimari bir yapı olarak ele alırken modern poetika onu "iç ahenk", "telkin" ve "çağrışım" ekseninde, dilin içsel bir müzikalitesi olarak yeniden tanımlamıştır.

Bu çalışma, ahenk olgusunu çift yönlü bir yaklaşımla ele almaktadır. İlk olarak, İslam öncesi sözlü gelenekten başlayarak divan, halk ve Batılılaşma sonrası modern Türk şiirine uzanan tarihsel serüveni ve ahenk anlayışındaki kırılmaları incelemektedir. İkinci olarak, Roman Ingarden'in "ses tabakası" (sound stratum) ve Roman Jakobson'un "poetik işlev" (poetic function) gibi modern edebiyat kuramlarının sunduğu ontolojik ve işlevsel çerçeveyi kullanarak ahengin şiirdeki varlık yapısını analiz etmektedir.

Bu tarihsel ve kuramsal temeller ışığında, çalışma, Türk şiirindeki ahenk unsurlarını analiz etmek için bütüncül ve sistematik bir tasnif modeli önermektedir. Bu model, ahengi Metin Merkezli Unsurlar (Fonetik, Leksik, Metrik, Sentaktik) ve Bağlam Merkezli Unsurlar (Performatif, Alımlama) olmak üzere iki ana kategori altında detaylı bir biçimde sınıflandırmaktadır. Bu tasnif, klasik belâgatten modern poetikaya kadar ahenk olgusunu tek bir potada eriten analitik bir araç sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Şiiri, Ahenk, Belâgat, Poetika, Tasnif Modeli.

Barış Ağır

**HÜSN Ü AŞK VE ÇARMIH YOLCUSU: KÜLTÜRLERARASI ALEGORİK YOLCULUĞUN
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ**

Bu çalışma, Şeyh Gâlip'in *Hüsn ü Aşk* (1782) mesnevisi ile İngiliz yazar John Bunyan'ın *Çarmih Yolcusu* (1678) adlı eserini karşılaştırmalı edebiyat bağlamında incelemektedir. Henry Remak'ın, farklı ulusal ve kültürel edebiyatlar arasındaki ortak anlatı formlarını tespit etmeyi amaçlayan karşılaştırmalı yöntemini benimseyen bu çalışma, iki eserdeki alegorik "yolculuk" yapısını ve kahramanların karşılaştıkları "engellerin" temsil ettiği değerleri karşılaştırarak Doğu ve Batı edebiyatlarında içsel dönüşümün nasıl temsil edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yöntem olarak tematik ve metinlerarası karşılaştırma esas alınmıştır. Alegori kavramı merkezinde, her iki metinde de bireyin hakikate ulaşmak için çıktığı yolculuk incelenmiş, bu yolculuğun aşamaları, karşılaşılan zorluklar ve sonuca ulaşma biçimleri kültürel ve teolojik bağamlarıyla değerlendirilmiştir. Bulgular, her iki eserin ortak bir alegorik şemayı paylaştığını göstermektedir: Kahramanlar, ruhsal gelişimlerini tamamlamak için çeşitli sınavlardan geçerler. Bunyan'ın başkahramanı Christian, karşılaştığı çeşitli mekânlarda günah, dünyevî tutkular ve inançsızlıkla mücadele eder; yolculuğun sonunda Tanrı'nın lütfuna erişerek Semavî Şehir'e kabul edilir. Gâlip'in Aşk'ı ise geçtiği menzillerde nefsin, arzuların ve dünyevî bağların sınavlarını aşar; Sühan'ın kılavuzluğuyla Hüsn'ün aslında kendi varlığından ayrı olmadığını keşfeder. Bu fark, Hristiyan kurtuluş öğretisinin iman ve lütuf merkezli yaklaşımı ile tasavvufun vahdet-i vücûd anlayışı arasındaki temel ayrımı yansıtır. Her iki eserde engeller, kahramanın inanç ve kararlılığını sınayan metafizik imtihanlardır. Ancak Bunyan, sade nesir diliyle didaktik bir dindarlık rehberi sunarken, Gâlip yoğun mazmunlarla örülü şiirsel bir dil kullanır. Bu farklılıklar, alegorinin evrensel işlevinin yanında kültürel özgüllüğünü de göstermektedir. *Çarmih Yolcusu*, Püriten Hristiyanlığın toplumsal-dinî öğretilerini halk için erişilebilir kılarken; *Hüsn ü Aşk*, Mevlevî tasavvufun ince sembollerle örülü bir yorumunu sunar. Sonuç olarak, iki eser farklı inanç sistemlerine dayansalar da alegorik yolculuk yapısıyla bireysel arınma, hakikat arayışını ve nihai kurtuluşu evrensel bir anlatı motifi olarak işler. Bu karşılaştırma, alegorinin kültürlerarası evrenselliğine odaklanarak, Doğu ve Batı edebiyatları arasında okuma imkânları sunar.

Anahtar Kelimeler: Alegori, Yolculuk, Tasavvuf, Hristiyanlık, Dönüşüm.

Bekir Kayabaşı

ARAP DÜNYASINDA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE

Yabancı dil öğretimi her ne kadar dünyada yüz yıla yakın bir süredir çeşitli bilimsel metotlar çerçevesinde icara edilse de Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin ilmi arka planı oldukça yeni olduğu söylenebilir. Yabancılar Türkçe öğretimi ülkemizde Suriye iç savaşı sonrası giderek popülerlik kazanmış bir alandır. Her ne kadar Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışında Türkçe öğretimini desteklese de birkaç ülkede faaliyet gösteren Türk Kültür merkezleri tarafından deruhte edilen bir hizmet olarak kaldığı söylenebilir. Türkçe öğretimi genellikle Avrupa'ya iş bulma amacı ile gidip yerleşen Türk ailelerin çocukları için sunulan bir hizmet olarak telakki edilmiştir. İki binli yıllar sonrası açılan Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı gibi kurumlar yurt dışında Türkçe öğretime bir bakıma endüstriyel bir yaklaşımla bakmaya başlamışlar ve büyük kitlelere Türkçe öğretmek amacı ile okullar ve kurslar açmışlardır. Bu çalışmamızda Arap dünyasında Türkçe öğretimi ve Türkçe öğrenimine talep, Arapça ana dil konuşanların Türkçe öğrenirken karşılaştıkları olumlu ve olumsuz durumlar değerlendirilecektir. Çalışma yapılandırılmamış gözleme dayalı nitel karakterli bir araştırma ürünüdür.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Arap Dünyası, Yabancı Dil Öğretimi, Ana Dil İkinci Dil İlişkisi.

Cafer Mum**YENİ BİLGİLER IŞIĞINDA HALEPLİ EDİB'İN BİYOGRAFİSİ**

Halepli Edîb, hacimli divanı ve üslup özellikleriyle dikkati çeken bir şahsiyet olduğu hâlde döneminin Türkçe şuara tezkirelerinde yer almamıştır. *Safayî Tezkiresi*'nde adı Mahmud, memleketi Halepli ve mesleği kadılık olan Edîb mahlaslı bir şairden söz edilmiş; ölüm tarihi 1079/1666 olarak verilmiştir. Aynı bilgiler, *Vakâyı'ü'l-Füzelâ*'da ölüm yeri ilavesiyle birlikte, *Nuhbetü'l-Âsâr*, *Mecelletü'n-Nisâb* ve *Sicill-i Osmânî*'de daha kısa biçimde tekrar edilmiştir. *Tuhfe-i Nâilî*'de ise şairin Halepli ve Alaşehir kadısı olduğu belirtilmiş; bununla birlikte kaynaklarda Erzurumlu Mahmud Edîb ile karıştırılıp ölüm tarihinin 1079/1666 olarak gösterilmesi eleştirilerek *Divan*'da 1154 tarihini gösteren manzumenin varlığına işaret edilmiştir. Daha sonra ilk defa Sadeddin Nüzhet'in *Türk Şairleri* adlı eserinde, kaynaklarda adı geçen Edîb ile kütüphanelerde *Divan*'ının nüshaları olan Edîb'in farklı şahsiyetler olduğu ve bu ikinci şairin kaynaklarda yer almadığı ileri sürülmüştür.

Cafer Mum tarafından 2004 yılında tamamlanan doktora tezinde, o gün varlığı tespit edilen üç yazma nüshadan hareketle *Edîb Divanı*'nın tenkitli metni hazırlanırken 1161/1748 yılına kadar gelen tarih manzumelerinin var olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte tezde Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Îzâhü'l-Meknûn*'unda şairin adının "Abdullah bin Fethullah bin Ni'metullah el-Halebî" ve ölüm tarihinin 1161 olarak verildiği belirtilmiş; bu bilgilerin *Divan*'daki tarihlerle örtüşmesi nedeniyle aksi kanıtlanmadıkça doğru kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Doktora çalışması tamamlandıktan sonra eserin iki yazma nüshası daha bulunmuş; ancak farklı bir bilgiye ulaşılammıştır.

Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Hedyyetü'l-Ârifîn* adlı diğer eserinde *Îzâhü'l-Meknûn*'daki bilgilere ilaveten "el-Halebî" kaydına "er-Rûmî" eklenerek Edîb'in Anadolu irtibatı gündeme getirilmiştir. Buradan hareketle yapılan araştırmalarda, Ömer Rıza Kehhâle'nin *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn Terâcimü Muşannifî'l-Kütübî'l-Arabîyye*'sinde de aynı bilgilerin kullanıldığı görülmüştür. Akabinde Arapça teracim kitaplarının incelenmesiyle Muhammed Halîl el-Murâdî'nin *Silkü'd-Dürrer fî A'yânî'l-Karnî's-Sânî Aşer* adlı eserinde yer alan bilgilerin Edîb'in hayatı ve üslûbu hakkında daha detaylı veriler sağladığı görülmüştür. el-Murâdî tarafından verilen Arapça iki beytin Halepli Edîb'in *Divan*'ında bulunuyor olması da bu yeni bilgilerin güvenilirliğini arttırmıştır.

Bu bildiride, Halepli Edîb'in biyografisine dair önceki tespitler, elde edilen yeni bilgiler ışığında yeniden değerlendirilerek şairin hayatı hakkındaki belirsizliklerin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Biyografi, 18. Yüzyıl, Halepli Edîb.

Ekrem Bektaş**ŞAİR EKREM KILIÇ'IN RUBÂİLERİ**

Ekrem Kılıç, Divan şiiri geleneğini 20. yüzyılda sürdüren şairlerden biridir. Kılıç aslen Tokat'ın Zile ilçesinde Hocaşâdeler ailesindendir. Ekrem Kılıç, 1944 yılında Sivas'ın Hafik ilçesinde doğdu. İlkokulu Çorum'un Osmancık ve Alaca ilçelerinde, ortaokulu Amasya Merzifon'da, liseyi Trabzon'da tamamladı. Ortaokul yıllarından itibaren tarih ve edebiyata ilgi duyan Ekrem Kılıç'ın şiir ve düzyazıları Yeni Asya, Elif, Köprü, Zafer gibi dinî çevrelerde bilinen gazete ve dergilerde yayımlandı. Kılıç, kendi adının dışında Seyfeddin Yağmur, dedesinin adı Abdulkadir Bilgici ve Abdullah Kurudere mahlaslarını da kullandı. Küçük yaşlarda memuriyet hayatına atılan Kılıç, sırasıyla Amasya, Batman, Siirt ve Şanlıurfa'da görev yaptı. 1997 yılında Şanlıurfa'daki Harran Üniversitesi Rektörlüğü Genel Sekreter Yardımcılığı görevinden kendi isteğiyle emekli oldu. 2018 yılında aynı şehirde vefat etti ve oraya defnedildi.

Ortaokul yıllarından itibaren şiir ve yazı hayatına başlayan Kılıç, dördü manzum üçü de mensur olmak üzere toplam yedi adet eser kaleme almıştır. Şairin "**Bir Ayrı Âlemin Dili** ile **Bir Gül Sunabildik**" adlı eserleri divan şiiri geleneğine bağlı kalarak aruzla yazdığı manzumelerini içermektedir. Hece vezni ile yazdığı şiirlerini *Bir Gün Göklere de Kavuşacağız*; serbest tarzdaki şiirlerini ise *Ağız Tadı* isimli eserinde toplamıştır. Yazar düzyazılarını da *Seyir Defterimden Sayfalar*, *Kâğıt ve Gördüğüm* isimleriyle bir araya getirmiştir. Ekrem Kılıç, ömrünün mahsulatı olan eserlerini bilgisayar ortamında kitap formatına getirdiği hâlde hiçbirini yayımlamamıştır. Onun eserlerini yayımlamamasını mütevazı şahsiyetinin ve meşhur olmak istememesinin bir neticesi olduğunu düşünüyoruz. Şairin/yazarın gerek manzum gerekse mensur eserleri onun yüksek edebî zevkinin ve Türkçeye olan hâkimiyetinin somut örnekleridir. Bu eserler şairin/yazarın yaşadığı zamanın yani 20. yüzyılın gayet başarılı eserleri olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çalışmada, şair Ekrem Kılıç'ın bugüne değin hiçbir yerde yayımlanmamış rubâîlerini ve rubaî nazım şekliyle ilgili derlediği bilgileri değerlendirilecek; böylece şairin hem pratik hem de teorik alanındaki başarısı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekrem Kılıç, Divan Şiiri, Gelenek, Rubâî.

Elif Tok

**NAZMIN GÖLGESİNDE KALANLAR: MENSUR METİNLERDE EDEBÎ SANATLARIN
KULLANIMI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**

Klasik Türk edebiyatı, edebî sanatların en yoğun biçimde işlendiği ve estetik anlayışın her türlü dil malzemesi aracılığıyla zenginleştirildiği köklü bir edebiyat geleneğidir. Bu gelenekte şairler ve yazarlar, okuyucuda estetik haz uyandırmak, anlamı derinleştirmek, vurguyu artırmak, okuyucunun dikkatini canlı tutmak gibi amaçlarla kelimeleri titizlikle seçip ustalıklı işlemişlerdir. Bunu yaparken de edebî sanatların imkânlarından faydalanarak hem metinlerin ahenk özelliklerini ve anlam katmanlarını zenginleştirmiş hem de kendilerine özgü bir üslup inşa etmişlerdir. Ancak nazım ve nesir fark etmeksizin edebî değer taşıyan her eserin çalışma alanını oluşturan edebî sanatlar, yapılan çalışmalarda genellikle manzum metinler ile ön plana çıkmış ve araştırmalar ağırlıklı olarak şiir türünde verilen eserler üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna karşılık mensur metinlerdeki edebî sanatların tespitine yönelik çalışmalar ise seci dışında ya tamamen ihmal edilmiş ya da yüzeysel ve yetersiz düzeyde kalmıştır.

Mensur metinlerin de manzum eserler gibi edebî bir nitelik taşıması, bu metinlerin edebî sanatlar açısından da incelenmesini; böylece hem sanatsal değerlerinin hem de yazarın üslup özelliklerinin ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada klasik Türk edebiyatı çerçevesinde mensur metinlerde edebî sanatların kullanımı incelenerek söz konusu sanatların yalnızca manzum değil mensur eserlerde de önemli bir estetik ve anlam işlevi üstlendiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Aynı amaç doğrultusunda farklı dönemlere ait mensur eserler taranmış ve belirlenen metinlerdeki edebî sanatlar tespit edilerek ilgili başlıklar altında örneklerle sunulmuştur. Çeşitli metinlerden verilen bu örnekler, edebî sanatların mensur metinlerde de ahengi ve anlamı zenginleştirdiğini, metnin ritmini ve anlatım gücünü artırdığını, üslup bütünlüğünü güçlendirdiğini göstermiştir.

Yapılan değerlendirmeler, edebî sanatların mensur eserlerde de tıpkı manzum olanlarda olduğu gibi yazarın üslubunu belirlemede önemli bir rol üstlendiğini ve metnin sanatsal değerini artıran vazgeçilmez bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda söz konusu çalışmada mensur metinler üzerinden gerçekleştirilen analiz, klasik Türk edebiyatı araştırmalarında hâkim olan şiir merkezli yaklaşımın sınırlarını genişleterek edebî sanatların türler arası estetik ve işlevsel boyutuna dair daha kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Türk Edebiyatı, Manzum, Mensur, Edebî Sanatlar, Üslup.*

Emine Özlek

***ŞİİRİN YERİ VE ÖNEMİ AÇISINDAN GÜNCEL YAZMA EĞİTİMİ KAYNAKLARININ
MÜNŞEATLARLA KARŞILAŞTIRILMASI***

Duygu, düşünce, dil, ahenk, ritim gibi unsurları bünyesinde barındıran şiir; yaratıcı yazma, eleştirel düşünme, analiz ve sentez yapabilme, bilgiye ulaşma ve onu yeniden yapılandırma gibi zihinsel becerileri gelişmiş bireyler yetiştirmeyi hedefleyen yazma eğitiminde oldukça önemlidir. Bu manada şiir kişinin düşüncelerini, hislerini, izlenimlerini vb. durumları dilin imkânlarını kullanarak birleştirme yeteneğini ilerletebilecek yapıdadır. Dolayısıyla ana dili derslerinden Türkçenin yabancı dil olarak hatta diğer derslerin öğretilmesine kadar birçok alanda bu türden yararlanılması elzemdir.

Yazma beceri alanıyla olan bağlantısı hasebiyle şiirin yazma eğitimindeki önemi, Prof. Kavruk'un yürüttüğü çalışmada (2022) klasik dönem üzerinden ele alınmıştır. Bireyin düşünce dünyasını beslemesi yönüyle şiire, münşeatlarda büyük önem atfedildiğini ortaya koyan çalışma, yazılı anlatımda üslubu geliştiren bir etken olarak da şiirden ve onun imkânlarından faydalanmanın vurgulandığını ispatlamıştır. Şiirin, Türkçe temel öğrenme alanlarından yazma eğitiminin önemli bir parçası olduğunu belirten Prof. Kavruk, çeşitli vesilelerle bununla ilgili araştırmalar yapılması gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur. Buradan hareketle güncel Türkçe öğretimi/yazma eğitimi literatüründe şiirin yerini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada, bahsi geçen alanın kaynak kitapları taranmıştır. Bu kitaplar; yazma öğrenme alanında şiirin önemine yer verilip verilmediği, verilmişse şiirin yazma eğitimiyle bağlantısının nasıl ifade edildiği, klasik kaynaklar (münşeatlar) ile güncel kaynaklar arasındaki benzerlik ve farklılıkların neler olduğu soruları ışığında tetkik edilmiştir.

On bir kitaptan doküman incelemesi yöntemiyle toplanan veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Çalışmanın bulguları kaynak kitaplarda şiirin; etkinlik içinde, metin türleri arasında veya doğrudan bölüm olarak yer aldığı ve duyguların dışı vurum aracı olduğuna işaret edildiği ya da bu hususa hiç yer verilmediği şeklinde belirlenmiştir. Klasik kaynaklarla benzerlikler ikisinde de şiirden tür olarak bahsedilmesi, temel farklılıklar ise günümüz kaynaklarında etkinlik içinde faydalanılması; münşeatlarda, şiirin kullanılmaması gereken yazılı anlatım türlerinin belirtilmesi biçimindedir. Çalışmada ulaşılan, günümüz kaynaklarında şiirin yazma eğitimiyle olan ilgisinin duyguları, düşünceleri dışı vurmada yararlanılan bir araç oluşuna parmak basmaktan pek ileriye gitmediği sonucu, modern yazma eğitime nazaran klasik dönemde konunun daha iyi kavranmış olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Şiir, Münşeat, Yazma Eğitimi, Türkçe Öğretimi.*

Emrah Gündüz

MÜREKKEP YANILGILARI: OSMANLI YAZMALARINDA ESER AİDİYETİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Klasik Türk edebiyatı metinlerinin doğru anlaşılması, büyük ölçüde bu metinlerin sağlıklı bir şekilde temin edilmesine ve güvenilir çevirilere dayanır. Ancak günümüzde çeşitli nedenlerle bu eserlerin özgün nüshalarına erişimde zorluklar yaşanmakta, bu da metin çözümlemelerinde önemli hatalara yol açmaktadır.

Bu çalışma, klasik Türk edebiyatına ait yazma eserlerin aktarımındaki hatalar ve eserlerin aidiyetinin belirlenmesinde karşılaşılan sorunlar üzerine odaklanmaktadır. Yazma eserler, edebiyat tarihimizin birincil kaynakları arasında yer almakla birlikte hem fiziksel erişim güçlükleri hem de metinlerin doğru şekilde okunup değerlendirilmemesi gibi nedenlerle bilimsel araştırmalarda çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Edebî metinlerin ait olduğu şairin ya da dönemin doğru biçimde tespiti, ancak bu eserlerin çok yönlü, dikkatli ve karşılaştırmalı biçimde incelenmesiyle mümkündür. Aksi takdirde, özellikle benzer mahlas kullanan şairler arasında karışıklık yaşanması ya da mecmualarda yer alan ürünlerin yanlış kişilere atfedilmesi gibi hatalı sonuçlar doğabilmektedir.

Mevcut olan problem içerisinde bu çalışmada, iki önemli örnek üzerinden bu tür yanlışlıklara dikkat çekilmiştir. Bunlardan ilki, bir yazma mecmuada Fuzûlî'ye aitmiş gibi görünen, ancak gerçekte Filistin Basını Veri Tabanına ait İsrail Milli Kütüphanesinde kayıtlı bir mecmuada geçen ve Huzûrî adlı başka bir şaire ait olduğu düşünülen 5 bentlik bir tesdistir. Şair isimlerinin Osmanlıca yazımındaki benzerlik, bu karışıklığın temel sebebi olarak değerlendirilmektedir. İkinci örnek ise, Kıbrıslı Mehmed Musîb Efendi'nin Osmanlıca-Farsça sözlüğü olan *Tuhfetü'l-İrfân* adlı eserinin, çeşitli kaynaklarda hatalı biçimde "Mehmed Muslu" adıyla yer almasıdır. Bu hata, eserin tek nüshasının Columbia Üniversitesi Kütüphanesi David Eugene Smith Koleksiyonunda bulunması ve sınırlı erişim koşulları nedeniyle oluşmuş olabilir. Bu eserler, şimdiye dek doğru kabul edilen bilgileri düzeltme potansiyeline sahiptir. Uluslararası kütüphanelerle kurulacak iş birlikleri ve dijitalleştirme projeleri, yazma eserler üzerindeki çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

Çalışmada, yazma eserlerin incelenmesinde sadece tek bir nüshaya bağlı kalınmaması gerekliliğini; yurt içindeki koleksiyonlarla sınırlı kalmayıp yurt dışındaki yazma eser arşivlerinin de taranmasının zorunluluğunu vurgulamaktadır. Böylece hem doğru ve kesin bilgilere ulaşmak hem de kayıp eserleri gün yüzüne çıkarmak mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Türk Edebiyatı, Hatalı Atıf, Metin Aktarımı, Yazma Eser.*

Emre Töre

***MUALLİM NACİ'NİN ESERLERİNDE OSMANLI ŞAİRLERİNİN EDEBİ YÖNLERİNİN
DEĞERLENDİRMESİ***

Muallim Naci, 19. yüzyılda yaşamış son dönem Osmanlı şairi, münevveri, münekkidi ve muallimidir. Bu özellikleriyle sanata ilgi duyan gençlere yol göstermiş; farklı eserlerinde şiirle ilgili görüşlerini açıklamış ve Osmanlı şairleri hakkındaki bilgilerini paylaşmıştır. Özellikle döneminde yaşadığı polemiklerle bilinen ve geleneği savunan bir figür olarak hakkında oluşan genel algının aksine, Muallim Naci'nin şiir anlayışının ve Osmanlı şiirine bakış açısının incelenmesi, Osmanlı'nın son dönemindeki "eski şiir" in kabulü ve reddi meselesinin anlaşılması bakımından önem taşır.

Muallim Naci, çeşitli yayınlarda Osmanlı şiiri ve şairleriyle ilgili düşüncelerini dile getirip genç şairlerin eserlerini kendi poetik anlayışına göre değerlendirmiştir. Osmanlı Şairleri ve Esâmî adlı eserleriyle Osmanlı şairlerini ve edebî kişiliklerini tanıtmış, ancak bu değerlendirmeleri kendi sanat anlayışı çerçevesinde öznel bir tutumla kaleme almıştır. Çalışmanın temel amacı, Naci'nin son dönem Osmanlı entelektüeli kimliğiyle yaptığı bu değerlendirmeler ışığında ve kendisinin estetik perspektifini çerçevesinde Osmanlı şairlerinin şairlik yönlerine ilişkin düşüncelerini ortaya koymaktır.

Eserlerdeki bulgular, Muallim Naci'nin Osmanlı şairini ve şiirini "faydalılık" ile "sanatsallık" kriterleri ekseninde ele aldığını gösterir. Bu incelemeler, genel kanının aksine onun ne salt bir gelenek savunucusu ne de körü körüne bir yenilikçi olduğuna işaret eder. Naci, Tanzimat sonrası edebiyatın ihtiyaç duyduğu sentezi arayan köprü neslin temsilcisidir. Osmanlı şiir geleneğini eleştirel bir süzgeçten geçirerek, "çağın gereklerine uygun" bulduğu unsurların korunmasını savunmuş; şairlerin sanatsal kimliklerini ise bu diyalektik içinde değerlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Muallim Naci, Osmanlı Şairi, Osmanlı Şiiri, Eleştiri.*

Fatih Solmaz

YAS KÜLTÜRÜNDE DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL ANMA PRATİKLERİ: QR KODLU MEZAR TAŞLARI ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Ölüm, insanlık tarihi boyunca her toplumda çeşitli ritüeller, semboller ve inanç sistemleriyle birlikte oluşmuş insanlık gerçeğidir. Mezar taşları ise bu gerçeklik dünyasının somutlaştırıldığı kutsal nesneler ve mekânlar olarak yas sürecinde merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak dijitalleşmenin hız kazandığı çağımızda, ölüm ve anma pratikleri de bu dönüşümden etkilenmektedir yani ölüm sonrasında gerçekleştirilen folklorik uygulamalar, dijital teknolojilerle yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda, mezarlıklarda kullanılan QR kodlar ve dijital anı defterleri, ölüm ve yas kültürünün dijital çağla nasıl kesiştiğini anlamak açısından dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, QR kodlu mezar taşları aracılığıyla ortaya çıkan dijital anma pratiklerinin; bireysel yas süreçlerinden kolektif hafızaya, kültürel mirasın korunmasından folklorik anlatının dönüşümüne kadar uzanan çok yönlü etkilerini sosyokültürel bir bağlamda irdelemektir. QR kodlu dijital anı defterleri, sadece doğum ve ölüm tarihlerinden ibaret bir mezar taşı bilgisi sunmak yerine; vefat eden kişinin yaşam öyküsünü, ses ve video kayıtlarını, fotoğraflarını ve sevdiklerinin bıraktığı mesajları içeren zengin bir anı platformu oluşturmaktadır. Böylece anma eylemi daha canlı, duygusal ve paylaşılabılır bir hâl alırken mezar ziyaretleri yalnızca fiziksel performans ile değil, dijital ortamlarda da gerçekleştirilebilir hâle getirmektedir. Özellikle uzakta yaşayan bireyler veya genç kuşaklar için bu tür teknolojik yenilikler, yas sürecini daha erişilebilir ve anlamlı kılmaktadır.

Dijitalleşme süreci bazı kültürel, etik ve toplumsal soruları da beraberinde getirmektedir. Ölümün mahremiyetine ve mezarlıkların kutsallığına teknolojinin müdahalesi, bazı çevrelerce ticarileşme ya da kutsal mekânların saygınlığına zarar vermekte olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Bununla birlikte, QR kodlu mezar taşlarının sunduğu interaktif yapı, mezarlıkları birer dijital anı arşivine, hatta bir tür açık hava hafıza müzesine dönüştürerek ölüm sonrasında yapılan ziyaretlerin yaşayan ve dönüşen bir yapıda olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu durum, geleneksel sözlü anlatı biçimlerinden dijital hikâye anlatıcılığına geçişin, toplumsal hafıza ve kültürel aktarım açısından ne tür yeni değişimlere kapılar araladığını göstermektedir. Sonuç olarak, QR kodlu mezar taşları, ölümün yalnızca biyolojik ve fiziksel bir son değil, aynı zamanda dijital bir mirasa dönüşebileceği fikrini de gündeme getirmektedir. Bu dijital anma pratikleri, geçmişin ritüelleri ile geleceğin teknolojik olanaklarını bir araya getirerek yas ve anma kültüründe yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Hazırladığımız çalışma, bu teknolojik dönüşümün yalnızca bir yenilik değil aynı zamanda toplumsal hafızanın sürdürülebilirliğine, kültürel mirasın korunmasına ve bireyler arası bağların dijital düzlemde yeniden inşasına katkı sağlayan çok boyutlu bir kültürel olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, Ölüm, Yas, Dijitalleşme, QR Kod Mezar Taşları.

Fırat Taş

**SÖZLÜ-YAZILI KÜLTÜR BAĞLAMINDA EDEBİ ÜRETİM: DİVAN ŞİİRİNDE HURAFELER
(XVI. YY.) ÖRNEĞİ**

Toplumların kültürel kimliği olan halk inanışları, birçok uygulamayla ve inanç biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Eski adet ve inanışların etkisiyle zamanla farklı bir boyut kazanan kimi inanç ve uygulamalar, toplumsal normlardan olan din olgusuyla her zaman örtüşmeyebilir. Batıl bir boyut kazanan bu yeni uygulamalar, toplumun geneli tarafından kabul görülen hurafelere dönüşerek sahih olan ile arasındaki farkı da görünmez kılmıştır. Eski alışkanlıkların süreği olan bu hurafelerle ilgili Kur'an-ı Kerim'de net bir ifade yoktur. Kur'an'da Allah tarafından reddedildiği açıkça belirtilen şirk veya şirki çağrıştıran şeyler, dinî açıdan, hurafelerin kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Hurafeler; eski inanç ve uygulamaların kültürel formlarına büründürülerek ortaya çıkmalarına dayanır. Hurafelerin çoğunun itikadî boyutu olmakla birlikte büyük bir kısmının batıl inanç ve uygulamalara dayandırıldıkları görülmektedir. İslâmiyet'in özünü oluşturan ilkelerle aykırılık teşkil eden, tevhit inancının karşısında konumlanmış düşünce ve inançların tamamı bu kapsamda değerlendirilebilir.

Sözlü kültür; halk arasında yaygınlaşmış geleneksel inançları, mitolojik öğeleri, masallar ve öyküler gibi unsurları içerir. Bu unsurlar kuşaktan kuşağa aktarılır ve zamanla batıl inanç (hurafe) halini alır. Geçmişten miras olarak gelen bu hurafeler, Osmanlı toplumunda geniş bir taban bulmuştur. Sosyal yaşamın önemli bir parçası olarak varlığını hurafelerden alan divan şairleri de ister istemez etkilenmişlerdir. Şiirlerinin dokusunu yaşadıkları toplumun kültürel kodları üzerine kurgulayan divan şairleri, hurafelere eserlerinde sıkça yer vermişlerdir. Araştırmamızın amacı hurafelerin divan şiirindeki yerini, divan şiirine yansıtılış biçimini, odak noktalarını göstermektir. Sözlü kültürün inançlar ve halk öğeleri üzerinden yazılı kültüre aktarılması, divan şiirinin en belirgin özelliklerinden biridir ve bu da edebi üretimin nasıl şekillendiğine dair bize derin bir bakış açısı sağlar. Araştırmanın konusunu oluşturan hurafelerin 16. yüzyıl divanlarından hareketle şiirlere ne ölçüde yansıdığını göstermek, bilim dünyasının dikkatini divan şiirinin bu yönüne çekmek, konunun etraflıca tartışılmasına da olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hurafe, Divan Şiiri, 16.yy., Divanları, Osmanlı Toplum.

Handan Belli

***FUZÛLÎ'NİN HEFT-CÂM (SÂKÎ-NÂME) İLE AHMED-İ DÂÎ'NİN ÇENG-NÂMESİNDEKİ
ÇENG'İN KARŞILAŞTIRILMASI VE MÜZİK ALETLERİNİN SAKİNAMEDEKİ İŞLEVİ***

Bu bildiride Fuzûlî'nin Heft-câm mesnevisinde geçen çeng müzik aleti ile Çeng-nâme eserinde geçen çeng ile arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulması amaçlanmaktadır. Fuzûlî'nin Heft-câm (Sâkî-nâme) adlı eseri, sakiname türünde yazılmış Türk edebiyatındaki ilklerden olma özelliğini gösterir. Bu eserin temelde Nizâmî-i Gencevî'nin bazı sâkîyi konu edinen beyitlerine benzediğini ve yine onun eseri olan Heft-Peyker adlı mesnevisine de Heft-câm bağlamında benzediği görülmektedir. Ancak Fuzûlî Nizâmî-i Gencevî'nin eserlerinden etkilenmekle birlikte özgün ve yeni bir eser ortaya koymuştur. Eser toplamda 327 beyitten oluşur ve mesnevi bir giriş bölümü, konunun anlatıldığı asıl bölüm -15 bölüm-den oluşmaktadır. Heft-câm (Sâkî-nâme), 1950 yılında Ali Nihat Tarlan tarafından tek nüsha, 1962 yılında Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu tarafından ise sekiz nüsha dikkate alarak yayınlamıştır. Son dönemde Prof. Dr. Hasan Kavruk'un başında olduğu bir komisyon tarafından ise Heft-câm (Sâkî-nâme), çeviri yazı, metin, günümüz Türkçesine çeviri ve kısa bir sözlük çalışması şeklinde 2024 yılında yayınlanmıştır. Bu bildiride Hasan Kavruk, İbrahim Kaya ve Handan Belli'in hazırlamış olduğu Heft-câm (Sâkî-nâme) adlı eserinden yararlanılmıştır.

Fuzûlî'nin Heft-câm (Sâkî-nâme) adlı mesnevisi Nizâmî-i Gencevî'nin mesnevisine konu ve şekil olarak benzemektedir. Ancak eseri orijinal kılan yanı Heft-Peyker mesnevilerindeki yedi sayısının, yedi kadeh bağlamında kullanımıdır. Bu kullanım daha önce sakinamelerde görülmeyen bir kullanımdır. Eserin bir diğer orijinal yanı ise birtakım müzik aletlerinin sırayla tasvir edilmesidir. Bu tasvirler her bir müzik aletini detaylı bir tasvirden çok alegorik bağlamda bir tasvirini içermektedir. Çeng gibi bir müzik aletinin insan ve onun tekamülüyle nasıl bir ilgisi olduğu her iki mesneviye bakılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Türk edebiyatında çeng adı verilen çalgının hangi edebi metinlerde yer aldığı yine bu bağlamda araştırılmış ve çengin, diğer müzik aletlerinin tasavvuf ve ilahi aşkla olan ilgisi ve sakinamelerle olan ilgisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda ilahi aşkın alegorik bir şekilde anlatımı ve müzik aletlerinin aşkın anlatımında aktif olarak kullanıldığı ve soyut olan bir kavramın somut olarak -müzik aletleriyle- anlatımının sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Heft-Câm, Sâkî-Nâme, Çeng-Nâme, Müzik Aletleri.

İbrahim Biricik

***MEHMET FUAD KÖPRÜLÜ’NÜN “MİLLÎ EDEBİYATIN İLK MÜBEŞŞİRLERİ” ADLI
MAKALESİNE DAİR BAZI DİKKATLER VE BU MAKALEYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER***

Mehmet Fuad Köprülü (1890-1966); Türk edebiyatı, tarihi, folkloru ve siyasetinde önemli bir şahsiyettir. Köprülü, bu alanda hazırladığı eserlerle neredeyse yüzyılı aşkın kültür bilimleri konusunda çalışan bilim adamlarına hem ilmî açıdan hem metodoloji açısından referans olmaktadır. Köprülü; 1921’de yayımladığı ve Tevhîd-i Efkâr gazetesinde çıkan “Millî Edebiyatın İlk Mübeşşirleri” adlı makalesinde, dönemin milliyetçilik efkârının etkisiyle millî edebiyat hareketinin tarihsel gelişimini ayrıntılarıyla ele alarak bu hareketi “Türkî-i Basit” şeklinde adlandırır.

Köprülü bu makalesinde, millî edebiyata tarihsel bir köken arayarak onun çerçevesini ve sınırlarını çizmeye çalışır. Makalesinde bu yaklaşımını 9 başlık altında toplar. Başlıklarda millî edebiyatın başlangıç ve sebeplerine yönelik değerlendirmelerde bulunan Köprülü, 13. yüzyıldan itibaren dönem Anadolu’sunda Türkçeye yönelik telakkilere değinerek ilerleyen asırlarda Acem tesirine ve Türkçenin sadeleşme temayüllerini ele alır. Bu temayüle “Türkî-i Basit Cereyanı” adını veren Köprülü, Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî’yi millî edebiyatın ilk mübeşşirleri olarak görür. 16. yüzyıldan itibaren Türk klasik edebiyatını ve mahallîleşme hareketlerini ele alan Köprülü, 17. yüzyıldan itibaren millî edebiyat cereyanının kuvvetlenmesine değinir ve 19. yüzyılda Tanzimat’la ortaya çıkan millî lisân ve edebiyat fikirlerinin ortaya çıkmasını değerlendirir. Bu minvalde Şinasi ve Namık Kemal’in dilde sadeleşme fikirlerini ele alarak bu dönemde Türkçülük hareketlerini millî edebiyat çerçevesinde yorumlamaya çalışır.

Köprülü’nün bu dönemlerde (20’li yıllarda) ilgilendiği konularda Türk edebiyatının varlığını Anadolu coğrafyasında daha gerilere götürmek ve dildeki millîlik düşüncesinin kadimliğini ortaya koymak ana gayedir. Köprülü’nün Türk edebiyatının meseleleri üzerine yaklaşımları kendisinden sonra gelen araştırmacı Türkologlar tarafından temel referans noktaları olarak ele alınsa da sonradan yapılan çalışmalarla Köprülü’nün bazı çalışmalarında revizyona gidilir. Bu makalede değinilen Türkî-i Basit cereyanı da eleştirilere sebep olan bir yaklaşımdır. Köprülü, bu makalesiyle Türk edebiyat tarihinde millî bir edebiyat cereyanını tarihi bir sürekliliğe oturtmaya çalışır ama Köprülü’nün bu tezini kurgularken seçmecî davranarak bazı şairleri dışladığı ve anakronik hatalara düştüğü gözlemlenir.

Bu çalışmada amaç, Köprülü’nün bu makalesini değerlendirdikten sonra bu makaleyle ortaya çıkan eleştirileri gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Fuad Köprülü, millî edebiyat, Türkî-i basit, cereyan.

İdris Kadioğlu**ES'AD-I BAĞDÂDÎ DÎVÂNÎ'NDAKİ NAATLAR ÜZERİNE**

Bu çalışmada Fahrî-zâde Muhammed Es'ad (ö. 1784) divanındaki na'tlar üzerinde durulmuştur. Bu na'tlar klasik divan şiiri geleneğinin XVIII. yüzyılın son yarısındaki önemli örneklerindendir. Çalışmada üç na't ayrıntılı olarak incelenmiştir: *Birinci na't*, kaside-beççe (kasidecik) tarzında yazılmıştır. Bu şiirde Nûr-ı Muhammedî anlayışı bağlamında Peygamber'in seçilmiş ve âleme rahmet oluşu, Kur'an'da yüceltilişi, şefaat makamına mazhariyeti ile onun zamanında Mekke'nin putlardan temizlenmesi, ilahî yardımlar ve dört halife ile bağı işlenmiştir. Şair, son beyitte mahlasını tevriyeli biçimde kullanarak kendisini Hz. Peygambere nispet ederek "en mutlu" kişi olarak göstermiştir. *İkinci na't*, yedi beyitlik bir gazeldir. Bu şiirde Peygamber'in kâinatın yaratılış sebebi oluşu, diğer peygamberlerden üstünlüğü, evrenin onun uğruna varlığı, Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'in övgüsü ve sahabe sevgisi ele alınmıştır. "Fedâ" kelimesinin redif olarak sürekli tekrar edildiği bu şiirde şairin Allah'a teslimiyeti ile Peygamber ve onun ailesi uğrunda gösterebileceği fedakârlıklar işlenmiştir. *Üçüncü na't*, gazel-i müzeyyel formunda kaleme alınmıştır. Bu şiirde Peygamber'in Allah katındaki yüce makamı, şairin günahkâr ve perişan hâli, Resûlullah'tan küçük bir bakış ve iltifat beklentisi, Peygamber kapısının dünya ve âhirette ümit kapısı oluşu dile getirilmiştir. Es'ad-ı Bağdâdî'nin na'tları Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi, hürmet ve bağlılığı yansıtır. İlk na'tta Resûlullah'ın üstünlüğü ve rahmeti; ikinci na'tta fedakârlık, Ehlibeyt ve sahabe sevgisi; üçüncü na'tta ise günahkâr kulun içten yakarışı ve şefaat talebi ön plandadır. Şairin sanatlı üslubu, ayet ve hadis telmihleriyle zenginleşmiş; böylece na'tlar hem edebî hem de dini açıdan güçlü birer örnek hâline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fahrî-zâde Muhammed Es'ad, Bağdat, Divan, Na't, Nûr-ı Muhammedî.

İlyas Suvağci

MESNEVİLERDEKİ TEBDİL-İ KIYAFET MOTİFİ BAĞLAMINDA MEM Ū ZİN ÖRNEĞİ

Klasik Türk edebiyatında anlatı örgüsünü şekillendiren en önemli motiflerden biri tebdil-i kıyafettir. Sözlük anlamıyla 'kıyafet değiştirme, başka kılığa bürünme' anlamına gelen bu kavram, edebî metinlerde yalnızca bir kılık değişimi değil, aynı zamanda sosyal normların aşılması, mahremiyetin korunması, iktidarın tecrübe edilmesi ve aşkın doğuşu gibi çok katmanlı işlevlere sahiptir. Mesnevilerde kahramanlar, çoğu zaman toplumsal baskıları ve engelleri aşmak amacıyla tebdile başvurmuştur. Bu çalışmanın amacı, klasik mesnevilerde tebdil-i kıyafet motifini literatür ışığında ele almak ve Mem Ū Zîn mesnevisinde bu motifin nasıl işlendiğini tartışmaktır.

Mesnevilerde kadın kahramanların erkek kılığına, erkek kahramanların ise dilenci veya çoban kılığına girmesi, toplumsal normların çizdiği sınırları aşmalarına imkân verir. Özellikle namus, teklif baskısı ve gözetim gibi sosyal durumlar karşısında tebdil, kahramanlara hem özgürlük hem de güvenlik sağlar. Tebdil-i kıyafet, anlatılarda dramatik ironi yaratır. Kahramanların tanınmaması, yanlış tanınması ya da kimliklerinin gecikmeli ifşası, okuyucuda merak ve heyecan uyandırır.

Ahmed-i Hânî'nin (1650-1707) Kürtçe'nin Kurmanci lehçesi ile 1694'te yazdığı Mem Ū Zîn mesnevisinde de tebdil-i kıyafetin ilginç örneklerinden biri anlatılır. Bir nevrüz günü Memo ve Tacdin kadın kılığına girerek Zin ve Sîti ise erkek kılığına girerek şenliğe katılır ve birbirilerine âşık olurlar. Bu karşılıklı kılık değişimi, toplumsal normların dayattığı mahremiyet kuralının bir sonucudur. Aşkın ilk doğuşu da bu sahneye bağlanır. Şenlikten eve döndüklerinde Memo ile Tacdin, Zin ve Sîti yüzüklerinin değiştirildiğini fark ederler. Yüzüklerin değiş tokuşu, kimliğin ve aşkın simgesel göstergesidir. Daha sonra kızların dadısı Heyzebûn, hekim kılığına girip aşıklar arasında iletişimi sağlar. Bu durum bizlerin, aracı figürün de tebdil üzerinden işlev görmesini sağlar.

Klasik edebiyat metinlerinde tebdil-i kıyafet, yalnızca bir kılık değiştirme aracı değil, çok yönlü bir edebî motiftir. Toplumsal engelleri aşma, iktidarı sınama, görünüş-hakikat gerilimini işleme ve türler arası süreklilik sağlama gibi işlevler taşır. Mem Ū Zîn mesnevisinde ise motif, aşkın doğuşunu mümkün kılan, toplumsal baskıları aşmayı sağlayan ve dramatik yapıyı güçlendiren bir unsur olarak kullanılmıştır. Bu açıdan, tebdil-i kıyafet yalnızca bireysel bir kimlik değişimi değil, toplumsal ve sembolik anlamlarla yüklü bir anlatı aracıdır.

Anahtar Kelimeler: Tebdil- Kıyafet, Mem Ū Zîn, Ahmed-i Hânî, Mesnevi, Motif.

İsrafil Babacan & Naci Gılıç

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI ÇALIŞMALARINDA SÖZLÜK KULLANIMI

Klâsik Türk Edebiyatı, nesir ve nazım koluyla, altı yüzyıl boyunca derin kültürel zenginlik içinde gelişmiş bir edebiyattır. Bu edebiyata ait manzum ve mensur eserler, İslam kültür ve medeniyeti başta olmak üzere, geniş ve farklı coğrafyalara mensup inanç, itikat ve an'aneler çerçevesinde neş'et eden türlü tesirler altında vücut bulmuştur. Bu sebepten bilhassa Türkçe, Farsça ve Arapçanın dil ve anlatım imkânlarından olabildiğince istifade ederek gelişmiştir. Dolayısıyla Klâsik Türk Edebiyatı metnlerinin neşri, şerhi ve anlamlandırılması hususunda, söz konusu dillere ait sözlüklerin doğru ve yerinde kullanımı hayatî bir öneme sahiptir. Hatta Klasik Türk Edebiyatı metnlerinde, Anadolu merkezli gelişmesi hasebiyle, anılan diller yanında, bu coğrafyada gelişen yerel ve kadim dillere ait kelime, ibare ve ifadelere de türlü şekillerde yer verilmiştir.

Biz, “Klâsik Türk Edebiyatı Çalışmalarında Sözlük Kullanımı” başlıklı bildirimizle, bu edebiyata ait metnlerin doğru okunup anlaşılması hususunda, çeşitli dil ve edebî türlere ait sözlüklerin doğru kullanımının ne kadar büyük bir öneme haiz olduğunu ortaya koymayı amaçladık. Belirttiğimiz amaç, Klâsik Türk Edebiyatı metnlerinin çevriyazı neşrinden şerhine; oradan sadeleştirme ya da şerh boyutuna kadar uzanır. Bütün bu aşamalarda sözlüklerin yerinde ve etkin kullanımının kazandıracığı sonuçlar, araştırmamızın başlıca gayelerindendir.

Bu bildirimizde, Klâsik Türk Edebiyatı’ndan seçtiğimiz mensur ve manzum metinlerden vereceğimiz örnekler ile sözlükler arasındaki ilişkileri, somut örneklerden yola çıkarak ortaya koymaya çalışacağız. Yani her bir sözlük türünün önemi, metinlerden hareketle göz önüne serilmeye çalışılacaktır. Kısacası çalışmamızdaki yöntem, metinsel ve leksikografiktir. Sadece teorik bilgilere dayanmaz.

Burada ön bulgularını sunacağımız araştırmamızın bazı önemli sonuçları vardır. Çalışmamız tamamlandığında görüleceği üzere, gerekli sözlükler Eski Türk Edebiyatı alanında çalışan bir akademisyenin elinde olmadığı ve bunlar doğru kullanılmadığı sürece, ne eski yazı metnlerinin olabildiğince doğru çevriyazısı ne de metnelerin işlevsel incelemesi mümkündür. Dolayısıyla adı geçen alanda çalışan akademisyenler, Türkçe ile birlikte, bilhassa Farsça ve Arapçanın tarihî, edebî, mecaza dayalı ve hatta etimolojik sözlüklerini tanıyarak etkin bir şekilde kullanmaları gerekmektedir. Bu hususun, Klasik Türk Edebiyatı çalışmaları için elzem olduğunu düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, Lûgat, Klâsik Türk Edebiyatı, Mensur ve Manzum Metin.

Kazım Yoldaş***SÂBİR PÂRSÂ DİVANİ'NDA MEZHEB-İ KELÂMÎ SANATININ İZLERİ***

17. Yüzyıl sufi şairi Sâbir Pârsâ Gelibolu Mevlevîhânesi'nin şeyhi iken, H.1076/ M.1665 yılında Mevlevî tarikatında sema ayini yasaklanınca dostu Şeyhülislâm Minkârî-zâde Yahyâ Efendinin teşvikiyle 13 sene devam ettiği şeyhliği bırakıp mollalık mesleğini tercih etmiş, yerine Kalender Mahmud Dede geçmiştir. Bu durumdan dolayı Sâbir Pârsâ ve Minkârî-zâde Efendi, Mevlevî kaynaklarında tenkit edilmiştir. Çeşitli yerlerde kadılık ve müderrislik yapan Sâbir Pârsâ, ömrünün sonunda -1680 yılında- tekrar şeyhliğe geri dönmüş ve aynı yıl vefat etmiştir. Şairin Türkçe, Farsça, Arapça şiir yazacak kadar mahareti ve bilgisi vardı, musiki ve hat sanatlarında mahir idi. Şiirinde Sebk-i Hindî tesiri açıkça görülür. Divan'ının yanı sıra Farsça'dan tercüme Gül ü Nevruz adlı mesnevisi ve Arapça mantık kitabı İsbâgü'cî Şerhi adlı eserleri vardır.

Mezheb-i kelâmî “bir tür temsilî teşbihtir. Kelam bilginlerinin önermelerini ispat yöntemini hatırlattığı için mezheb-i kelâmî adı verilen bu ifade biçiminde önce ispatı yapılmamış, tartışılabilir nitelikte bir düşünce ileri sürülür, sonra da bu düşüncüyü desteklemek ya da önermenin doğruluğunu ispat amacıyla kanıt niteliğinde bir örnek verilir. Mezheb-i kelâmî “tâlîle (tumdengelim: dedüksiyon: istidlâl: çıkarım) dayanan bir sanattır. Adı dahi göstermektedir ki, bu san'atla kelâm ilmi ile uğraşanların tutumu arasında bir ilgi vardır. İstenilen husus için kelimcilerin yolu ile delil gösterme sanatına “mezheb-i kelâmî” denir. Ancak, burhânın ortaya konması, asıl mana yüzündendir; mana san'atlarıyla ilgili yönü mütekellimîn (kelâm denilen islâm felsefesiyle uğraşanlar) usulüne uygunluğundandır. Kelâmcıların, iddiâlarını isbât için baş vurdukları usûl; umumiyetle istidlâldır. Şu hâlde bu san'atta istidlâl bir bediî unsur olarak kullanılacaktır.

Konusuna göre yapılan tanımlara göre kelâm “Allah'ın zâtından ve sıfatlarından, nübüvvet konularından, başlangıç ve sonuç itibariyle kâinatın hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden bir ilimdir”. Gayesine göre yapılan tanımları arasında kelâm, “İslâm dininin inanca ve davranışlara dair ilkelerini naslardan hareketle belirleyen ve aklî yöntemlerle temellendirip destekleyen bir ilim” diye tarif edilebilir. İslâm telif tarihi boyunca kelâm ilmi içinde mütalaa edilen Allah'ın varlığını ve birliğini ispat, Allah'ın isimleri ve sıfatları, irade ve kader, varlık ve yokluk, peygamberlik delilleri, kıyamet alâmetleri, âhiret gibi muhtelif konularda çeşitli eserler kaleme alınmıştır.

Bu yazımızda Sâbir Pârsâ Divanı'nda eskilerin “istidlal: delil getirme” dedikleri bu sanatı yansıtan örnekleri seçip paylaşmaya çalışacağız. Çalışmamızda verdiğimiz örnek beyitler, eserin tespit ettiğimiz beş nüshasını karşılaştırarak çeviri yazılı metnini ve dizinini hazırladığımız Sâbir Pârsâ Divanı'ndan alınmıştır. Beyitlerin önünde, eğik çizgiden önce şiir numarası, sonrasında beyit numarası yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sâbir Pârsâ, Mezheb-i Kelâmî Sanatı, Kelâm İlmi, İstidlal.*

Kenan Bozkurt

***EDEBÎ MİRASIN DİJİTAL OKUMASI: YAPAY ZEKÂ İLE KLASİK TÜRK ŞİİRİNİN ANLAM
KATMANLARINI ÇÖZÜMLEMEK***

Bu çalışma, “Yapay zekâ yardımıyla eski Türk edebiyatına ait bir metnin analizi mümkün müdür?” ve “Bu analiz sürecinde hangi yöntemler izlenmektedir?” sorularını merkeze alarak yapay zekâ (YZ) ve doğal dil işleme (NLP) teknolojilerinin klasik Türk edebiyatı metnlerinin incelenmesinde sunduğu olanakları değerlendirmektedir. Klasik Türk edebiyatı metinleri, tarihî dil katmanları, yoğun mecaz ve mazmun kullanımı ile derin kültürel bağlam gereksinimi nedeniyle modern okuyucular ve öğrenciler açısından anlamlandırılması güç yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, yapay zekâ tabanlı analiz sistemlerinden biri olan ChatGPT-5 yardımıyla Fuzûlî’ye ait bir kıta örnekleme üzerinden bir şiirin hangi çerçevede analiz edildiğini, şiirin şekilsel ve anlamsal özelliklerinin tam olarak yansıtılıp yansıtılmadığını şiire dair anlamsal unsurların nasıl yorumlandığını ortaya koymak ve metin çözümleme sürecine sağlayabileceği katkıları yöntemsel ve uygulamalı olarak incelemektir. Araştırmada yapay zekâ destekli metin analizinin sunduğu başlıca işlevler üzerinde durulmuştur. Bu işlevler arasında beyitlerdeki anahtar kavramların tespiti, mecaz ve mazmunların otomatik olarak tanınması, kavramsal sınıflandırma yapılması, bağlamsal özetler oluşturulması ve imge ağlarının çıkarılması yer almaktadır. Özellikle dijital mazmun sözlükleri ve kavram haritaları, metin içi ve metinler arası ilişkilerin hem görsel hem de analitik biçimde sunulmasına imkân tanıyarak, klasik şiir çözümlemelerinde önemli yenilikçi araçlar olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntemler, yalnızca kelime düzeyinde açıklama sunmakla kalmayıp, metinlerin tematik, estetik ve kültürel boyutlarını sistematik biçimde analiz etmeyi mümkün kılmaktadır.

Çalışmada yapay zekânın klasik şiirlerdeki çok katmanlı anlam yapısını ortaya çıkarma, mazmunları belirleme ve metinler arası göndermeleri tespit etme noktasında yüksek bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, kültürel bağlamın derinlemesine kavranması, tarihî dilin inceliklerinin doğru yorumlanması ve estetik değer aktarımı konusunda hâlâ belirgin sınırlılıklar mevcuttur. Bu durum, insan uzmanlığının yerini tamamen almasa da YZ’nin güçlü bir yardımcı araç olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak yapay zekânın eski Türk edebiyatı metin analizinde insan yorumunu destekleyici bir rol üstlenmesi hem araştırma hem de eğitim süreçlerinde yeni ufuklar açmaktadır. Ayrıca bu teknolojilerin öğretim ortamlarına entegrasyonu, klasik edebiyatın çağdaş eğitim bağlamında daha erişilebilir ve anlaşılır biçimde aktarılmasına katkı sağlayacak yeni perspektifler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Klasik Türk Edebiyatı, Doğal Dil İşleme, Metin Analizi.

Kübra Solmaz

***TÜRKİYE'DE NİYÂZÎ-İ MISRÎ ÇALIŞMALARI VE PROF. DR. HASAN KAVRUK'UN
KATKILARI***

XVII. yüzyılın önemli şair ve mutasavvıflarından Niyâzî-i Mısırî hem edebî hem de toplumsal yönleriyle çağını derinden etkilemiş bir şahsiyettir. Şiirlerinde tasavvufun derin sırlarını, ilahî aşkı ve tasavvuf yolundaki tecrübelerini son derece etkileyici bir dille aktarmıştır. Ancak onu sadece bir mutasavvıf veya şair olarak tanımlamak eksik kalır. Niyâzî-i Mısırî, aynı zamanda döneminin toplumsal ve siyasi meselelerine kayıtsız kalmayan, cesur bir aydın ve eleştirel bir düşünür olarak da ön plana çıkar. Onun şiirleri, kuru bir didaktizmden ziyade, ruhanî bir coşku ve mistik bir cezbe ile doludur. Eserlerinde ilahî hakikatlere ulaşma arayışını, insanın nefisle mücadelesini ve kâmil insan olma idealini işler. Bu yönüyle Niyâzî-i Mısırî, sadece kendi çağında değil, sonraki dönemlerde de pek çok tasavvuf ehli ve şair için bir ilham kaynağı olmuştur. Şiirleri, edebiyatın kalıpları içinde dahi özgünlüğünü korumuş, tasavvufi terminolojiyi günlük hayatın içine başarıyla yerleştirmiştir. Bu sebeple onun eserleri, geniş bir kitle tarafından anlaşılabilmiş ve benimsenmiştir.

Niyâzî-i Mısırî'nin yazdığı eserlerin derinliği, kalitesi ve özgünlüğü, onun edebî mirasının yok edilemez bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır. Günümüzde Türkiye başta olmak üzere pek çok ülkede, onun şiirleri, tasavvufi görüşleri ve yaşamı üzerine Mustafa Tatcı, Kenan Erdoğan, Halil Çeçen, Mustafa Aşkar, Mustafa Kara, Kotoko Madono gibi araştırmacılar tarafından kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalara katkı sağlayanlardan biri de Prof. Dr. Hasan Kavruk'tur. Kavruk, Niyâzî-i Mısırî'yi bütüncül bir yaklaşımla ele alan, onun hem tasavvufi hem de tarihî kişiliğini tarafsız ve kapsamlı bir şekilde inceleyen akademisyenlerden biridir. Niyâzî-i Mısırî'nin mektupları, bilinmeyen şiirleri ve kabrinin bulunması gibi pek çok konuya bilimsel bir açıklık getiren Kavruk, bu büyük şahsiyetin anlaşılmasını, unutulmamasını ve onun toplumsal hafızadaki yerinin daha da güçlenmesini sağlamıştır. Bibliyotmetrik analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, Türkiye'de Niyâzî-i Mısırî üzerine yapılan araştırmaların makale, tez, bildiri, kitap, yazar, konu vs. gibi başlıklara göre tasnifi yapıp, bilimsel haritası çıkarılarak elde edilen veriler neticesinde Prof. Dr. Hasan Kavruk'un bu araştırmalara katkısının tespiti amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Niyâzî-İ Mısırî, Niyâzî-İ Mısırî Hakkındaki Çalışmalar, Tasavvuf, Şiir, Prof. Dr. Hasan Kavruk'un Katkıları.

Malik Çiçek

OSMAN NEVRES'İN DÎVÂNINDA BULUNMAYIP ESER-İ NÂDİR MECMUÂTU'T-TARAB 'ALA LİSÂNİ'L-EDEB ADLI ESERİNDE YER ALAN RUBÂÎ VE BEYİTLER

Bu çalışmada 19. yüzyıl klâsik edebiyatımızın mümtâz şairlerinden olan Osman Nevres'in *Dîvân*'ında bulunmayıp *Eser-i Nâdir-Mecmu'atu't-tarab Ala Lisâni'l-edeb* adlı eserinde yer alan rubâî ve beyitler üzerinde durulmuştur. Çalışmada Osman Nevres'in hayatı, edebî kişiliği, eserleri hakkında bilgi verildikten sonra kendisine ait 4 tane rubâî ve 7 adet dübeyt incelenmiştir. Öncelikle şiirlerin transkripsiyonlu yani asıl hali verilmiş ve daha sonra günümüz Türkçesine aktararak açıklanmıştır. Şiirde geçen özel şahsiyetler ile yer isimleri hakkında dipnot kısmında ayrıca bilgiler aktarılmıştır. Bu çalışmanın mezkûr eser üzerine yapılacak bundan sonraki çalışmalara katkı sunmasını ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Mecmu'atu't-Tarab Ala Lisâni'l-Edeb, Osman Nevres, Rubâî, Dü-Beyt.*

Mehmet Cihangir***EDEBİYATIN EĞİTİMDEKİ İŞLEVİ VE BUNA PROF. DR. HASAN KAVRUK'UN KATKILARI***

Eğitim, çok katmanlı özellikler taşıyan hem bireysel hem de toplumsal yönleri sahip bir olgu şeklinde açıklanabilir. Bir diğer ifadeyle eğitim; kişinin yeteneklerinin, davranışlarının, bilgi ve becerilerinin, değer yargılarının, anlama kabiliyetinin ve daha bunlar gibi pek çok hususiyetin geliştirildiği bir süreçtir. Bu süreç, hayatın her anında ve her yerinde kişiye kazanım sağlamaktadır. Hayat boyu öğrenme olarak da açıklanabilecek bahsi geçen durum, kişinin doğumuyla başlar ve ölümüne kadar devam eder. Bir başka sözle, eğitimi hayatın kendisi veya hayatın kendisini bir eğitim süreci olarak değerlendirmek mümkündür. Eğitim alanına pek çok disiplin katkı sağlamaktadır. Bunlardan biri de hiç şüphe yok ki edebiyat bilimidir. Edebiyatın, edebî eserlerin eğitim sürecinin her aşamasında kişi ve kişilere çok önemli katkıları vardır. Çünkü edebiyat, kişiye sadece bilgi aktarmakla kalmaz, onun düşünsel, duygusal, sosyal, kültürel vb. daha pek çok açıdan gelişimine dönük kazanım sunar. Dolayısıyla edebiyatla eğitim alanındaki ilişki çok taraflı bir yaklaşımla ele alınmayı gerektirir.

Bu bağlamda edebiyat, estetik bir deneyim alanı olmasının yanında bireyin dil becerilerini, eleştirel düşünme kapasitesini, kültürel ve ahlakî duyarlılığını geliştiren çok yönlü bir eğitim aracı şeklinde de tanımlanabilir. Edebiyat, aynı zamanda, öğrencilere analiz, sentez ve empati yetenekleri kazandırır. Bu çalışma, edebiyatın eğitim sürecindeki rolünü ve Prof. Dr. Hasan Kavruk'un bu alana yaptığı katkıları incelemeyi amaçlamaktadır. Makalenin odak noktasını, eğitim – edebiyat ilişkisi ve edebiyat pedagojisi alanındaki öncü çalışmalarıyla ve bu alanda yetiştirdiği öğrencilerle öne çıkan Prof. Dr. Hasan Kavruk'un görüşleri ve eserleri oluşturmaktadır. Kavruk, edebiyat eğitimi salt bir metin incelemesi olmaktan çıkararak, onu öğrencinin kişisel ve toplumsal gelişimini merkeze alan bir sürece dönüştürmenin önemine dikkat çekmiştir. Onun edebiyat eğitime yönelik metodolojisi ve metin çözümleme teknikleri, edebî eserleri öğrencilerin kendi hayat deneyimleri ve değerleri ile ilişkilendirebileceği birer kaynak haline getirmiştir. Kendisi tarafından ortaya konulan akademik çalışmalar, edebiyat ve edebiyat eğitimi üzerine verdiği dersler, öğrencilere, öğretmenlere, edebiyata ve edebiyat eğitime ilgi duyan herkese düşünsel, bilişsel, dilsel, sosyal, kültürel ve daha pek çok açıdan çok çeşitli kazanımlar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Edebiyat, Prof. Dr. Hasan Kavruk.

Mehmet Yusuf Aslan***YUNUS EMRE'DE TARİKAT ESTETİĞİ VE HALK SÖYLEYİŞİ***

Yunus Emre, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda yetişmiş ve dinî-tasavvufî düşünceyi halk edebiyatı aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırmayı başarmış en önemli sûfî şairlerden biridir. O, sadece bir şair değil; aynı zamanda bir irfan öğretmeni, halkın gönlüne hitap eden bir mürşid, bir gönül mimarıdır. Bu yönüyle hem tarikat kültürünün sembollerini hem de halkın benimsediği sade dili bir araya getirerek edebî ve kültürel bir köprü kurmuştur. Yunus Emre'nin şiirlerinde tarikat terbiyesinin izleri açıkça görülmekte; aşk, sabır, teslimiyet, nefis terbiyesi ve hakikatin bilgisine ulaşma gibi tasavvufî öğeler, halkın anlayabileceği bir sadelik ve içtenlikle dile getirilmektedir. Şiirlerindeki dilsel sadelik, halkın günlük yaşamında karşılık bulan söz varlığıyla birleşerek sûfî düşüncenin halk katmanlarına kolaylıkla sirayet etmesini sağlamıştır. Yunus Emre, Anadolu insanının ruh dünyasını besleyen, onu hem bireysel anlamda arınmaya hem de toplumsal dayanışmaya çağırان güçlü bir söylem kurmuştur. Bu söylem, sadece dönemin dinî yapısıyla değil, aynı zamanda Anadolu'daki çok katmanlı kültürel dokuyla da uyum içerisindedir. Halk deyişleri, deyimler, mecazlar ve halkın aşına olduğu semboller, Yunus'un şiirinde hem estetik bir işlev görmekte hem de tasavvufî mesajların daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Özellikle "aşk" kavramı, Yunus'un şiirlerinde hem ilahi bir hakikat hem de beşerî bir tecrübe olarak çift anlamlı bir yapıya sahiptir. Bu kavram, tarikat yolculuğunun hem başlangıcı hem de hedefi olarak yorumlanabilir. Yunus Emre, aşkı yalnızca mecazi bir ifade biçimi olarak değil, varoluşsal bir hakikat olarak ele alır. Bu yaklaşım, halkın gönül dünyasında karşılık bulduğu gibi, tarikat öğretileriyle de birebir örtüşmektedir. Yunus'un şiirlerinde yer alan "benlikten geçiş", "hiçlik", "nefsi terbiye", "mürşide teslimiyet" gibi tasavvufî öğeler, sadece tekke mensuplarına değil, halkın geneline hitap eden bir üslupla işlenmiştir. Bu da onun şiirini evrensel ve kuşatıcı bir konuma getirmiştir. Yunus'un dili hem gündelik hem de semboliktir. Bu yönüyle Yunus Emre, halk edebiyatı içinde tasavvufî estetiğin en güçlü temsilcilerindendir. Bu çalışma, Yunus Emre'nin şiirlerinde tasavvufî öğelerin halk diliyle nasıl kaynaştığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel içerik analiziyle seçili şiirler tematik ve kavramsal açıdan değerlendirilmiştir. Şiirlerdeki tasavvufî kavramların halkın anlayacağı simgelerle ifade edildiği tespit edilmiştir. Yunus Emre, tarikat kültürüyle halk söyleyişini bütünleştirerek hem bireysel hem toplumsal düzeyde güçlü bir manevî dil inşa etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvufî Şiir, Tarikat, Halk Dili, Yunus Emre.

Mesut Algül

***MANZUM SÖZLÜKLERİN YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ MÜFREDATLARINDA ÖĞRETİM METODU OLARAK KULLANILMASI ÜZERİNE
BİR DEĞERLENDİRME***

Manzum sözlükler Osmanlı eğitim-öğretim sisteminde yüzyıllar boyunca dil öğretiminde kullanılan önemli bir nazım türüdür. Temel olarak iptidai seviyede öğrencilere dil öğretimi hedefleyen bu eserler dönemin eğitim kurumları olan medreselerde okutulagelmiştir. Manzum sözlüklerde çoğunlukla Arapça ve Farsça öğretimi hedeflense de zaman içerisinde Boşnakça, Rumca, Ermenice, Fransızca vb. başka dillerin de öğretiminde bu sözlüklerin kullanıldığı görülmektedir. Manzum sözlükler her ne kadar dil öğretiminde ön plana çıksa da pratik olarak edebiyat bilgisi aktarımında bunların önemli bir rol üstlendiği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim Anadolu sahasında yazılan manzum sözlüklere bakıldığında bunların önemli bir kısmında hedef dildeki kelime karşılıklarıyla birlikte temel edebî ıstılahların da aktarıldığı görülmektedir. Bununla birlikte manzum sözlüklerin bölüm sonlarında manzumenin vezni taktili bir şekilde okuyucuya aktarılmaktadır. Bu durum bizlere manzum sözlüklerin kaleme alınmasında sadece dil eğitim-öğretiminin değil aynı zamanda uygulamalı temel bir edebiyat eğitiminin de hedeflendiğini göstermektedir.

Ülkemizdeki Yükseköğretim kurumlarının Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde Osmanlı Türkçesi dört dönem halinde öğretilmektedir. Bilindiği üzere Osmanlı Türkçesinde Arapça ve Farsça kelimeler önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Kahir ekseriyetiyle bu iki dilde yazılan manzum sözlükler elbette Osmanlı Türkçesinin öğretimine önemli bir katkı sunacak yardımcı ders olacaktır. Ayrıca öğrencilerde mezkûr hedef dillerde temel bir dil eğitimi aktarımı da gerçekleştirilebilecektir. Bununla birlikte daha önce belirtildiği üzere manzum sözlüklerin önemli bir kısmında yer alan edebî ıstılahların öğretilmesiyle de öğrencilere önemli bir Klasik Türk Edebiyatı bilgisi aktarılmış olacaktır. Özellikle son yıllarda öğrencilerin klasik edebiyatımızla ilgili öğrenme güçlüğü çekmeleri durumu yükseköğretim kurumlarında genel olarak muzdarip olunan bir mesele hâlini almıştır. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarında manzum sözlüklerin planlı bir program dâhilinde en azından seçmeli bir ders olarak okutulmasının klasik edebiyatımızın öğretilmesinde büyük bir kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte bu sözlüklerin manzum olarak kaleme alınması dolayısıyla örnekler üzerinden uygulamalı bir şekilde öğretilmesi öğretim sürecindeki tekdüzeliği büyük ölçüde ortadan kaldırıp öğrencilerde merak ve heyecanın uyanmasına vesile olacağı öngörülmektedir.

Bu tebliğimizde *Tuhfe-i Vehbî*, *Tuhfe-i Şâhidî*, *Güher-rîz* gibi eser örnekleri üzerinden manzum sözlüklerin yükseköğretim kurumlarının ders müfredatında okutulmasının faydaları irdelendikten sonra nasıl bir plan ve program dâhilinde aktarılacağı belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Manzum sözlükler, Dil öğretimi, Müfredat.

Metin Akdeniz**ARAP AKSANIYLA YAZILMIŞ TÜRKÇE MİZAHİ ŞİİRLER**

Mizahi eserler Osmanlı edebiyatının önemli bir parçasını oluşturur. Bu alanda şimdiye kadar birçok önemli inceleme ve metin neşri yapılmasına rağmen hâlâ araştırılmayı bekleyen konular bulunmaktadır. Bunlardan biri de mizahi amaçla yazılan ve aksan komiğine dayanan şiirlerdir. Bu çalışmada Osmanlı döneminde Arapların ağzından yazılan Türkçe şiirler konu edinilecektir. Çeşitli yazma eser kütüphanelerinde bulunan şiir mecmualarının taranması neticesinde tespit ettiğimiz bu türden şiirlerin sayısı 6'dır. Arap aksaniyle Türkçe şiir yazan şairler ise Riyâzî, Cevrî, Fehîm-i Kadîm ve Ebûbekr Kânî'dir. Eldeki verilere göre bu tür şiirlerin ilk örnekleri 17. yüzyılın ilk yarısında görülmektedir. 18. asırdaki tek örnek ise Ebûbekr Kânî'ye aittir. Bu şiirler arasında Rîyâzî'ninki hasb-i hâl; Cevrî'nin şiirleri hasb-i hâl, şitaiyye ve temmuziyye; Fehîm-i Kadîm'inki şitaiyye ve son olarak Kânî'ninki hasb-i hâl türünde yazılmıştır.

Söz konusu 6 şiirde mizahı sağlayan unsurlar 3 başlık altında incelenebilir: 1) Ses ve imla hususiyetleri 2) Hibrit kelimeler 3) Biçim bilgisi ve söz dizimi. Ses ve imla özelliklerinin esasını Arapçada bulunmayan ünsüzlerin yanlış sesletimi oluşturur. Ele alınan şiirler arasında bu durumun birçok örneği vardır: "çok" yerine "şok", "hîç" yerine "hiş" "pâre" yerine "fâre, "yapar" yerine "yafar", "cümle" yerine "jümle", "câhil" yerine "jâhil", "köpek" yerine "köbek" vb. Kânî'nin şiirinde ise Mısır Arapçasının bir özelliği olan "cim"lerin "kâf-ı Fârsî" olarak söylenmesinin örnekleri bulunur: "ceng" yerine "geng", "nice" yerine "nige". Yine ilk harfi elif olan kimi Türkçe kelimelerin yazımında ayn harfinin kullanılması da bu türden imla özelliklerindendir: "açık" yerine "aşık", "odur" yerine "odur", "ezer" yerine "ezer" vb. Hibrit kelimelerin kullanımı ise oldukça azdır. Örneğin Fehîm'in şiirinde görülen "döşek" ve "yasdık" kelimeleri Arapça kaidelere göre "davâşık" ve "yaşâdık" olarak çoğul yapılmıştır. Yine Kânî'de görülen "şatduğum" yerine "şattuhum" yazılması da bunun örneklerindendir. Bu şiirlerde görülen söz dizimi Türkçeyi yeni öğrenen birinin yapabileceği hatalarla doludur. Özne ve yüklem arasındaki uyumsuzluklar ("biz görmedi bu kış") ve zaman/kip eklerinin yanlış kullanılmasına ("ne belâya 'uğrayımlar") şiirlerin hemen her beytinde rastlanır. Bu üslup özellikleri dikkate alındığında tespit edilen bu şiirlerin tezrîk şiirleri kapsamında değerlendirilmesi mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aksan Mizahı, Osmanlı Şiiri, Hibrit Kelimeler, 17. Yüzyıl Şiiri, Tezrik.

Muhammed Felat Aktan

HETERODOKS BİR ORYANTALİSTİN GÖZÜNDEN KLASİK TÜRK ŞİİRİ

Oryantalist bakış açısıyla yapılan birçok araştırmada divan şiiri farklı yönleriyle konu edinmiştir. Birçok batılı araştırmacı klasik Türk şiirini tetkik ederken belirli bir tasnife göre sıralamıştır. Doğuyu merkeze alan ve şarkiyata dair izlenim, tenkit ve görüş bildirenlerden biri de Annemarie Schimmel'dir. Din ve tasavvuf konularındaki araştırmaları ile tanınan Schimmel divan şiirine dışarıdan bakan değil, onu kendi dilsel ve tinsel bağlamında okuyan; özellikle İslam tasavvufu, divan şiiri ve klasik doğu edebiyatları üzerine yaptığı kapsamlı akademik çalışmalarıyla tanınan bir Alman şarkiyatçıdır.

Divan şiirine yaklaşımı, Batılı oryantalist bakıştan çok, içeriden ve anlam derinliğini gözetken bir Hermeneutik (yorumbilimsel) yaklaşıma dayanmaktadır. Schimmel klasik oryantalizmin dışında duran, empatik, duygusal ve çok katmanlı bir yaklaşıma sahip olduğu için birçok araştırmacı tarafından "heterodoks oryantalist" olarak tasavvur edilmiştir.

Schimmel, divan şiirinin yüzeysel anlamlarıyla yetinmeyip, sembolizmin altında yatan tasavvufi boyutları incelemiştir. Şarap, saki, meyhane gibi imgelerin ilahi aşk ilişkisini anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu yönüyle çağdaşlarından farklı olarak Divan şiirini incelemiştir. Bu çalışmamızda Annemarie Schimmel'in eserlerinden örnekler verilmiş, şarkiyata bakış açısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Annemarie Schimmel, Divan şiiri, Garbiyatçılık, Oryantalizm.*

Muhammet Nur Doğan

BİR METİN ARKEOLOJİSİ ÖRNEĞİ: BAKİ'NİN HAZAN GAZELİ ŞERHİ

Bütün bir klasik Türk edebiyatı geleneğinin en önemli şairlerinden biri olan Baki'nin şiirini onda hâkim unsur olarak bulunan iham/tevriye sanatları yardımı ile anlamaya çalıştığımızda görürüz ki; bu şiirlerdeki çoklu anlam katmanları birbirinden koyu/keskin hatlarla ayrılmış hâlde değil; suluboya tablolarındaki gibi, sözcüklerin etrafında kristalize olmuş nüans halelerinin yumuşak/şeffaf dokunuşları ile varlık sahnesine çıkmış bulunmaktadır.

Tevriye ve bilhassa iham sanatı, içinde çok önemli fonksiyonlar ifa ettiği metinlerin şerhi uğraşısında -ki, biz onu bilgi/kültür arkeolojisi faaliyeti olarak anlıyoruz- yolumuzu aydınlatan fenerler gibidir. Çünkü bu iki işlevsel sanat şairlerin bunlar aracılığı ile ve realite- mecaz anlam dairelerinin paralelliği olgusu doğrultusunda düzenledikleri arka plan tablolarının teşhis ve tespitinde metinler şerhi çalışanlarına, yani kültür arkeolojisi yolcularına bereketli yol azıkları hazırlamakta, benzersiz imkânlar sunmaktadır.

Bu iki sanat klasik Türk şiirinin objektif ve sübjektif varlıklar sahnesinde rol almış bulunan enstrümanların/aktörlerin uyumunu (tenasüp) gerçekleştirmek sureti ile metinlerdeki psikolojik, sosyolojik, tarihî, dinî, poetik, tasavvufi malumat mahşerine ulaşma çabasında bize çok ileri düzeyde metodik bakış açısı kazandırmakta, ayrıca kültür ve sanat araştırmacılarının- kâşiflerinin de diyebiliriz- yüzüne dünyanın en zengin ve bakir kültür hazinesinin kapısını açmaktadır.

Bu bildiride yapmaya çalıştığımız şey, Baki'nin Hazan Gazeli şerhinde, bizi sanat ve edebiyat bağlamında ontolojik gerçeklere ulaştıran ve şairin lafza yüklediği anlamı/anlamları tespitte başarıya götüren hususun tespiti ve sözünü ettiğimiz dinamik tahlil metoduna ve bilimsel/analitik düşünüşe ulaşma çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Baki, Hazan Gazeli, Şerh, Kültür Arkeolojisi.

Murşide Ekinçi

***MODERN FİLİSTİN ŞİİRİNDE BELÂGAT UNSURLARI: MAHMUD DERVÎŞ, FEDVÂ TÛKAN
VE MUS'AB EBÛ TÛHÂ ÖRNEĞİ***

Bu çalışmanın amacı, modern Filistin şiirinin önde gelen temsilcilerinden Mahmud Dervîş, Fedvâ Tûkan ve Mus'ab Ebû Tûhâ'nın şiirlerinde belâgat ilimlerine ait sanatların (me'ânî, beyân ve bedî') kullanımını incelemektir. Çalışma, modern şiiri klasik belâgat kavramlarıyla çözümleyerek belâgat araştırmalarına yeni bir uygulama alanı açmayı ve literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Araştırmada karşılaştırmalı edebiyat yöntemi benimsenmiş; üç şairin seçilmiş şiirleri belâgat sanatları açısından tahlil edilmiştir. İnceleme sürecinde teşbîh, isti'âre, kinâye, icâz, itnâb, takrîr, tibâk ve mukâbele gibi sanatlar, klasik belâgat kaynaklarındaki tanımlarına göre ele alınmış ve modern şiir örnekleri üzerinde uygulanmıştır. Mahmud Dervîş'in şiirlerinde toprak ve zeytin imgeleri, isti'âre ve teşbîh yoluyla kimlik bilincini güçlendirmektedir. Fedvâ Tûkan, kadın kimliği ile vatan tasavvurunu teşbîh-i belîğ ve isti'âre-i temsîliye aracılığıyla birleştirmiştir. Mus'ab Ebû Tûhâ ise kısa ve yoğun ifadelerle icâz sanatını öne çıkarmış; "kapı" ve "anahtar" imgeleri üzerinden isti'âre-i mekniyye kullanarak sürgün ve umut duygularını işlemiştir. Bu bulgular, klasik belâgat sanatlarının modern bağlamlarda işlevsel birer anlam kurucu olduğunu ortaya koymaktadır. Üç şairin şiirleri, klasik belâgatın modern Filistin edebiyatında yeniden ele alındığını göstermektedir. Dervîş'in vatan ve kimlik merkezli imgeleri, Tûkan'ın kadın kimliği ile birleşen vatan tasavvuru ve Ebû Tûhâ'nın sürgün ile umut temaları, belâgat sanatlarının çağdaş şiirde sürekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sanatlar yalnızca estetik bir süs değil; edebî'l-mukâveme bağlamında hitâbî güç kazandıran ve te'sîr meydana getiren araçlardır. Çalışma bu yönüyle, Arap dili ve belâgatı literatürüne hem teorik hem de uygulamalı bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, Şiir, Edebü'l-Mukâveme, Beyân, İstiare.

Mustafa Erdoğan

***KLASİK TÜRK EDEBİYATİ GELENEĞİNİ TAKİP EDEN BİR ŞAİR GAZİ GİRAY HAN
(GAZAYİ) VE BİLİNMEYEN ŞİİRLERİ***

Osmanlı Devleti'ne bağlı özel bir hanlık olan Kırım Hanlığı'nın başında bulunan hanedan üyeleri, tıpkı Osmanlı hanedanı mensupları gibi devlet ve siyaset adamlıklarının yanı sıra kültür ve sanatla da ilgilenmiş ilginç insanlardır. Tarihte de önemli rol oynamış bu insanların tanınması, eserlerinin ortaya konulması, Türk insanının geçmişini tanınması, ufkunun genişlemesi açısından çok önemlidir. Kırım hanları içinde en dikkat çekici olanlardan biri de Gazi Giray Han'dır. Savaşçılığı, Rusya, İran, Avusturya ve Macaristan ile olan savaş ve mücadeleleri, esirlik hayatının yanında Osmanlı yönetimi ile Kırım Hanlığı arasındaki dengeyi çok iyi kurmuş ve yönetmiş biri olan Gazi Giray, bir taraftan da sanat ve edebiyatla ilgilenmiştir. Daha yaşadığı dönemde şiirleriyle tanınmış olan Gazayi, kaynaklarda ayrıca bir hattat ve bestekar olarak da övülmektedir. Gazi Giray Han'ın *Divanı* olduğu kaynaklarda söyleniyorsa da henüz nüshası bulunamamıştır. Elimizde İ.H. Ertaylan tarafından tıpkıbasımı yayınlanan bir Divançesi vardır. Bu eserde ikisi eksik 42 gazel bulunmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili bir doktora tezi hazırlayan Elvina Er tarafından Gazi Giray Han'ın *Divançe*'sinde bulunmayan, ancak farklı eserleri içinde kayıtlı olan 14 gazel, 1 kıt'a (aslında gazel olmalı), 4 beyit, 1 rubaisi tespit edilip tezde değerlendirilmiştir. Ayrıca şairin *Dolab*, *Gül ü Bülbül* ile *Kahve vü Bade* mesnevileri bulunmaktadır. *Dolab* Elvina Er, *Kahve vü Bade* Bedriye Gülay Açar Çalık ve İ. Tuğçe Durmaz tarafından (2024) tespit edilip çalışılmıştır. *Gül ü Bülbül* henüz bulunamamıştır.

Sonuç itibarıyla şairin bugüne kadar 56 gazeli tespit edilmiştir. Tarafımızdan yapılan araştırmalarda Gazi Giray Han'ın *Divançe*'sinde ve konuyla ilgili daha önceden yapılan çalışmalarda bulunmayan 20 gazeli tespit edilmiştir.

Bildirimizde öncelikle Gazi Giray Han'ın edebi kişiliği ve şiirleri üzerinde durulacaktır. Burada şairin sadece hamasi şiirler yazan biri olmadığı, dönemin Klasik Türk Edebiyatını takip eden bir şair olduğu vurgulanacak, ardından yeni tespit edilen şiirleri şekil, muhteva ve dil açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Kırım Klasik Türk Edebiyatı, Gazi Giray Han, Gazayi.

Mustafa Güneş & Hatice Güneş

***NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN TÜRKÇE ŞİİRLERİNDEKİ ÂYET VE HADİSLER ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME***

Asıl adı Mehmed olan Niyâzî-i Mısırî (1027/1618-1105/1694), klasik Türk ve tasavvuf edebiyatının önemli isimlerinden birisidir. Eserlerinde Malatya'da doğduğunu dile getiren Niyâzî-i Mısırî; Diyarbakır, Mardin, Mısır, Kerbelâ, İstanbul, Elmalı, Uşak, Bursa ve Kütahya gibi önemli kültür merkezlerinde yaşadktan sonra sürgün olarak gönderildiği Limni'de vefat etmiştir. Niyâzî-i Mısırî, eğitim hayatının önemli bir sürecini Mısır'da geçirdiği için daha çok "Mısırî" lakabı ile anılmıştır. Yunus Emre takipçisi bir şair olan Niyâzî-i Mısırî, tasavvuf edebiyatına mensup pek çok şâir üzerinde etkili şahsiyet olarak dikkatleri üzerine çekmiş ve eserleri ile ilgili olarak geçmişten günümüze gelinceye kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmalardan birisi de Hasan Kavruk tarafından yapılmıştır (*Niyâzî-i Mısırî Hayatı-Sanatı-Eserleri ve Türkçe Şiirleri*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, No: 10, Malatya-2004). Hasan Kavruk, şairin Arapça şiirlerini dâhil etmediği adı geçen çalışmasında yer alan bazı şiirleri, Kenan Erdoğan'ın *Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı* (Akçağ Yayınları Yayınları, Ankara, 1998)¹ adlı çalışmasından alarak yayınına dâhil etmiştir. Niyâzî-i Mısırî'nin çok sayıdaki Türkçe ve Arapça eserleri arasında en başta geleni ve özellikle geniş halk kesimi içinde en çok okura sahip olanı, çok sayıda nüshası bulunan Türkçe şiirlerinin çoğunlukla yer aldığı *Dîvân*'ıdır. *Dîvân* tertibi bakımından gayr-i mürettep bir özelliğe sahip olan ve muhtemelen daha sonraki dönemlerde belli bir tertibe tabi tutulan söz konusu eserinde yer alan şiirlerinde, Niyâzî ve Mısırî mahlaslarını kullanan şairin, sayıları az olmakla birlikte mahlas kullanmadığı bazı şiirleri de mevcuttur. Niyâzî-i Mısırî'nin şiirleri, klasik Türk edebiyatı yanında Türk halk edebiyatı şekil ve muhteva özelliklerini de barındıran bir özelliğe sahiptir. Niyâzî-i Mısırî, pek çok Yûnus takipçisi şair gibi şiirlerinde aruz vezni yanında hece veznini de kullanmıştır. *Niyâzî-i Mısırî Dîvânı*'da yer alan şiirlerin önemli kısmı nazım şekli bakımından gazel, nazım türü açısından da tevhit ve naat başlığı altında genel bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Tasavvuf edebiyatının en başarılı örnekleri arasında yer alan söz konusu Türkçe şiirler, şair tarafından ilahi başlığı altında kaleme alınmıştır. Şairin sözü edilen özelliklere sahip olan ve çok sayıda mecmuda da yer alan Türkçe şiirlerinde, diğer mutasavvıf şairlerin de şiirlerinde çokça ıktibas ettikleri "kabe kavseyne ev ednâ" "sekâhüm Rabbühüm", "semme vechullâh", "mâ remeyte iz rameyte", "külle yeymin hu", "allemel-esma", "levlâk", "men aref", "elfakrû fahrî" ve "küntü kenzen gibi bir kısım âyet ve hadis metinlerinin tamamını veya bir kısmını ıktibas ettiği görülür. Çalışmanın amacı, Hasan Kavruk tarafından yayımlanan Niyâzî-i Mısırî'nin Türkçe şiirlerinde geçen âyet ve hadislerin geçtiği beyitleri tespit etmek ve söz konusu beyit, âyet ve hadislerle ilgili olarak

¹ Kenan Erdoğan tarafından 2008 yılında aynı yayınevi bünyesinde daha kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde tekrar yayımlanan bu önemli çalışma, alan yazınına önemli katkılar sağlamıştır.

açıklama ve değerlendirmelerde bulunmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanılacağı araştırmada veriler, doküman analizi ile elde edilecektir. Elde edilen bulgular doğrultusunda önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Niyâzî-i Mısırî, Niyâzî-i Mısırî Dîvânı Niyâzî-i Mısırî'nin Türkçe Şiirleri, Âyet ve Hadisler.*

Nurullah Aykaç & Mustafa Kaya

BİNBİR GECE MASALLARI VE FEREC BA'DE'SİDDE ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Binbir Gece Masalları ve Ferec Ba'de'Sidde, kendi coğrafyalarının dışına taşmış ve yoğun ilgi görmüş hikâye külliyyâtıdır. Tam olarak nasıl ortaya çıktıkları, kim tarafından oluşturuldukları tartışmalı olan iki eser de geçmişten günümüze birçok farklı dile çevrilmiş hatta bazı içerikleri değiştirilerek farklı şekillerde basılmış eserlerdir. Hint veya İran kaynaklı olduğu ileri sürülen Binbir Gece Masalları, içiçe geçmiş çerçeve masal tekniği ile yazılmış ve kendine özgü anlatı tekniği olan önemli bir başyapıttır. Ferec Ba'de'Sidde de "sıkıntıdan sonra gelen ferahlık" anlamına gelen Arap kaynaklı bir hikâye külliyyâtıdır. Her ne kadar Arap edebiyatı kaynaklı olsa da Fars edebiyatı ve Türk edebiyatında da önemli bir yer edinmiştir. Buradaki hikâyeler genellikle çok uzun soluklu olmayıp öğüt verici özellik taşımaktadırlar. Bu eser de Binbir Gece Masallarında olduğu gibi hikâye içinde hikâye anlatma şeklinde yani çerçeve hikâye tekniğiyle oluşturulmuştur.

Bu çalışmada; ortaya çıkışları, oluşturulmaları, anlatı teknikleri ve yer yer işledikleri konular bakımından benzerlik gösteren Binbir Gece Masalları ile Ferec Ba'de'Sidde'nin karşılaştırmalı incelenmesi yapılmıştır. Bu doğrultuda Binbir Gece Masalları ile Ferec Ba'de'Sidde'nin ortaya çıkışı, farklı coğrafyalarda yayılması, tercümleri, farklılıkları ve ortak noktaları üzerinde durulmuştur. Çalışma, var olan bir metinden hareketle henüz belli olmayan bazı sonuçları birbiri ile ilişkilendirip açıklamayı ve buradan hareketle genel bir sonuca ulaşmayı hedeflediği için nitel bir araştırma olarak planlanmaktadır. Planlanan çalışmanın desenini nitel araştırma modeli olan doküman incelemesi oluşturacaktır. Çalışmanın materyalini de Binbir Gece Masalları ve Ferec Ba'de'Sidde'nin Türkçeye çevrilmiş olan nüshaları oluşturmaktadır.

Literatür incelendiğinde Binbir Gece Masalları ve Ferec Ba'de'Sidde'nin farklı çalışmalar aracılığı ile incelendiği görülmüştür. Genel olarak çeviri, dilbilim, anlatı, Türk edebiyatına etkisi, halk edebiyatı ve değerler eğitimi açısından incelendiği görülen Binbir Gece Masalları ve Ferec Ba'de'Sidde'nin karşılaştırmalı olarak herhangi bir çalışmaya konu olmadığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan söz konusu eserlerin bu şekilde incelenmesi önemli görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda Binbir Gece Masalları ve Ferec Ba'de'Sidde'nin bazı hikâyelerinin birbirine benzediği tespit edilmiştir. Bu özellik, zaman içerisinde söz konusu mensur hikâyelerin birbiri ile karıştığı veya çeşitli çevirilerde özellikle birbiri üzerine eklendiği izlenimi vermektedir. Bunun yanı sıra cümle yapıları, uzunlukları, söz sanatları, işledikleri konular, dünya edebiyatındaki yerleri, Türk edebiyatından etkilenmeleri ve aynı şekilde Türk edebiyatını etkilemeleri bakımından birçok benzer ve farklı özelliklere sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Binbir Gece Masalları, Ferec Ba'de'Sidde, Mensur Hikâyeler.

Orhan Tokat**ÂDİLE SULTAN'IN MAHLAS BEYİTLERİNDE HÜZÜN**

Divan edebiyatında ortaya konan eserlerde dönemin şartları gereği sanatçılar bir mahlas kullanmışlardır. Eserlerin kime ait olduğu konusundaki karışıklığı gidermek için şairlerin sonunda gerçek isimlerini kullanan şairler de olmuştur. Bunun dışında genellikle sonradan seçtikleri bir ismi tercih etmişlerdir. Bu seçtikleri ismin genel edebî anlayışlarına da uygun olmasına dikkat etmişlerdir. Osmanlı hanedanı içerisinde divan tertip etmiş tek kadın şair olan Âdile Sultan, 19. yüzyılda İstanbul'da doğmuştur. Padişah II. Mahmud, kızına kendi lakabı olan "Adlî" kelimesine bağlı olarak Âdile adını vermiştir. Âdile Sultan şiirlerinde de *Âdile* mahlasını kullanmıştır. Küçük yaşlarda anne ve babasını kaybettiği için eğitimiyle Sultan Abdülmecid ilgilenmiştir. Bu eğitimlerde bir dil ve edebiyat kültürü almıştır. Fındıklı'daki sarayı dönemin önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman'ın şiir kitabını da ilk defa kendisi bastırmıştır. Kız kardeşlerinin, eşi Mehmed Ali Paşa'nın ve çocuklarının ölmesi onda önemli etkiler yaratmıştır. Aile bireylerinin hayatlarını kaybetmesinden sonra bir nevi inzivaya çekilmiştir. Divanındaki *Tahassürnâme* ve *İftiraknâme* adlı mesnevilerinde kendi hayatı hakkında bilgiler vermiştir. Âdile Sultan'ın yazdığı şiirlerin geneli dinî-tasavvufî bir nitelik taşır. Şair kendisine ve okuyuculara didaktik bir üslupla tavsiyelerde bulunur. Bunun yanında "dünyadan elini eteğini çekmiş", "kaderine razı olmuş", "Allah'a sığınmış" bir görünüm arz eder. Ayrıca şairin yaşadığı olaylardan dolayı ölüm temasını sıklıkla işlediği görülür. Bu çalışmada Âdile Sultan'ın yaşadığı olayların onu nasıl bir hüznün duygusuna sürüklediği incelenmiştir. Bu bağlamda şairin divanındaki mahlas beyitler incelenmiştir. Eserin tamamında konuya uygun beyitler seçilmiş ve tasnif yapılmıştır. Çalışmanın içeriğine uygun örnek beyitler verilmiştir. Örnek beyitler, yer aldıkları şiirler ve beyit sayılarıyla gösterilmiştir. Bu beyitlerde de görüleceği üzere şairin yaşadığı olaylar, onda mahzun ve bohem bir duygu durumu oluşturmuştur. Psikoloji alanındaki tabirle ifade etmek gerekirse buna *düşük benlik saygısı* denebilir. Birçok mahlas beyitte görüleceği gibi şair; *mahzun, çaresiz, fakir, ağlayan, eksik, yüreği yaralı, köle* konumundadır. Bu durumun oluşmasında yaşadığı olayların etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca İslamiyet inancındaki teslimiyet anlayışının ve şairin bağlandığı tarikatın da bu bağlamda önemli olduğunu belirtmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Âdile Sultan, Divan, Hüzün, Mahlas Beyit.

Ömer Faruk Güler

**BİR ÜSLUP ÖZELLİĞİ OLARAK TEZKİRELERDE MAHLASLA BAĞLANTILI KELİME
SEÇİMİ: ÂŞIK ÇELEBİ’NİN MEŞÂ’İRÜ’Ş-ŞU’ARÂ TEZKİRESİ ÖRNEĞİ**

Klasik Türk edebiyatının önde gelen kaynaklarından olan tezkireler, şairlerin hayatları, sanatları ve eserleri hakkında önemli bilgilerin yer aldığı biyografik ürünlerdir. Bu eserler sayesinde pek çok şair ve eser kaybolup gitmekten kurtulmuştur. Tezkireler yalnızca biyografik veriler sunmakla kalmamış, müelliflerin dil ve üslup becerilerini sergileyebilecekleri yeni bir alan hâline de gelmiştir. Özellikle 16. yüzyıl, tezkire geleneğinin içerik ve üslup bakımından olgunlaştığı bir dönem olmuştur. Bu dönemin en dikkat çekici örneklerinden biri, Âşık Çelebi’nin *Meşâ’irü’ş-şu’arâ* adlı tezkiresidir. Bu eser, bilhassa üslup özellikleriyle diğer tezkirelerden ayrılmaktadır. Tezkirede Türkçe, Arapça ve Farsça etkili bir biçimde kullanılmış, bu dillerdeki atasözü, deyim ve kelâm-ı kibârdan yoğun bir şekilde faydalanılmıştır. Eserde çok sayıda ayet ve hadis de yerli yerinde kullanılması, yazarın ilmî donanımının görülmesi açısından önemli olmuştur. Âşık Çelebi’nin, şairler hakkında bizzat yaşadığı ya da duyduğu hadiseleri tahkiye etmesi esere daha dinamik bir üslup kazandırmıştır. Bu çalışmada tezkirenin üslubunda önemli bir yere sahip olan şair mahlaslarıyla ilgili seçilen kelimelere dikkat çekilmiştir. Yapılan tarama neticesinde Âşık Çelebi’nin, şairlerin mahlaslarıyla doğrudan yahut dolaylı olarak şekilde kelime tercihlerinde bulunduğu, onlarla aliterasyon ve asonans oluşturduğu, hatta kimi zaman mahlasla bağlantılı ayetler zikrettiği tespit edilmiştir. Seçilen kelimelerin mahlasla olan etimolojik ve semantik ilişkisi, mahlasla üslup arasında doğrudan bir bağlantı oluşturmuştur. Bu tercihlerin, eserin üslubuna akıcılık kazandırdığı söylenebilir. Söz gelimi Âşık Çelebi Âhî maddesinde ticaretle ilgili *ticâret*, *tâcir*, *bâzâr*, *metâ’*, *dellâl*, *harâc*, *ser-mâye*, *yok bahâya satmak*; Mestî maddesinde içki ve meclisle ilgili *sâgar-ı mey*, *habâb*, *câm-ı işret*, *mestâne*; Nevâlî maddesinde ses ve anlam çağrışımları taşıyan *nevâle*, *nevâl*, *nâ’il*, *mütenâvil*, *nevâli*, *nevâl-i pâdşâh*; bir kadın şair olan Mihrî maddesinde ise *mihr*, *sipîhr*, *âftâb*, *ebkâr*, *Yûsuf kızlığı*, *bikr*, *avret*, *nâ-mahrem*, *hayz-ı ricâl*, *rûspiyâne*, *şâhid-bâz* gibi dikkat çekici ifadeler kullanmıştır. Necmî maddesinde, içerisinde “necmî” kelimesi geçen bir ayetin kullanılması da yazarın ayet seçimlerinde dahi oldukça titiz ve bilinçli hareket ettiğinin göstergesidir. Bu çalışmayla *Meşâ’irü’ş-şu’arâ*’daki bu üslup özelliği üzerinde durulmuş, örneklerle detaylandırılmıştır. Böylece Âşık Çelebi’nin biyografik bir eseri ne derece hassas bir şekilde kurguladığı, kelime seçimindeki titizliği ve bunun üsluba olan katkısı ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Türk Edebiyatı, Tezkire, Âşık Çelebi, Meşâ’irü’ş-şu’arâ, Mahlas-Üslup İlişkisi.*

Ömer Gök**AHMED HÜSÂMEDDİN DEDE (NA'TÎ) VE ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER**

Türk edebiyatı tarihinde ismi geçen fakat eserleri bugüne ulaşmayan pek çok isim vardır. Bilhassa şuara tezkirelerinde, biyografik ve bibliyografik kaynaklarda hayatı ve eserlerine değinilen bazı isimlerin eserleri çeşitli nedenlerle günümüze ulaşamamış yahut kütüphane ve arşiv raflarında erbabı tarafından bulunmayı beklemektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin (d. 1839- ö. 1900) şiirleri de böyle bir akıbetle karşı karşıya kalmıştır. Şiirlerini Na'tî mahlasıyla kaleme alan Ahmed Hüsâmeddin Dede için kaynaklarda dinî ve tasavvufi muhtevalı pek çok şiir kaleme aldığı fakat bunların henüz gün yüzüne çıkmadığından bahsedilir. Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunan *Dîvân-ı Na'tî* adıyla kayıtlı bir el yazması mecmua incelendiğinde Na'tî mahlası şiirlerin bulunması, bizde bu şiirlerin Ahmed Hüsâmeddin Dede'ye ait olabileceği izlenimini doğurmuştur.

Yenikapı Mevlevihanesi'nin şeylerinden Abdülbâkî Nâsır Dede'nin (d. 1765- ö. 1821) torunu, Hacı Arif Dede'nin oğlu olan ve devrinde bestelediği dinî formu eserlerle tanınan musikişinaslar arasında adı zikredilen Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin şiirde de hüner sahibi olduğu bilinmektedir. Mevlevî şeyhi ve mesnevihan Osman Selahaddin Dede'den (d. 1820- ö. 1887) tasavvuf ve edebiyat dersleri alan Ahmed Hüsâmeddin'in aynı zamanda iyi bir musiki eğitimi aldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki yaşadığı devrin en meşhur musikişinaslarından biri olan Zekai Dede Efendi'den de hürmet ve iltifat görmüştür. Fakat kendisinin musikiyi kimden meşk ettiğine dair kaynaklarda herhangi bir malumat yoktur. İbnülemin'in son asır musikişinaslarının hayatlarını muhtevi *Hoş Sada* adlı eserinde sitayişle adını andığı Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin "Rahatülervah" makamındaki Mevlevî ayini, bestelemiş olduğu dinî eserlerden en bilineni ve günümüze ulaşanıdır. Tespit ettiğimiz mecmuada bulunan şiirlerin bestelemeye çok uygun yapıya sahip olmaları, bunların Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin elinden çıkmış olabileceğine dair ipuçları sunmaktadır.

Bütün bu bilgiler ve Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin Na'tî mahlasıyla şiirler kaleme aldığı bir arada değerlendirildiğinde elimizdeki mecmuadaki ilahi formundaki şiirlerin kendisine ait olma ihtimali kuvvetlenmektedir. Bu bildiride Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin hayatı ve edebî kişiliğinin ele alınması ve şiirlerinden bazılarının çeviri yazısının yapılarak edebiyat camiasına tanıtılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dinî Tasavvufî Türk Şiiri, Na'tî Ahmed Hüsâmeddin Dede, Yenikapı Mevlevihanesi, Mecmua, İlahi.*

Özkan Cığa

TEMÎMÜ'D-DÂRÎ HİKÂYELERİNDE FANTASTİK ÖGELER

Yunanca *phantastikos* kelimesinden türetilen fantastik; hayal, görüntü, aydınlanmak gibi anlamlara gelmektedir. Çoğu zaman mantığa aykırı, gerçekle ilgisi olmayan, hayali şahıs, mekân tasvirleri ve kurgusal yapının hâkim olduğu edebi anlatılar fantastik olarak değerlendirilir. Dolayısıyla fantastik kelimesi, dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da edebi bir terim olarak kullanılmaktadır. Hemen her dönemde çeşitli vasıtalarla edebi anlatılarda yer edinen ve edebi bir zevk haline bürünen fantastik ögeler klasik Türk edebiyatında da geniş bir alanı kaplamaktadır. Klasik Türk edebiyatı ürünleri olan manzum ve mensur metinlerde sıkça faydalanılan fantastik ögeler, gizemiyle okurun merakını uyandırmayı her zaman başarmıştır.

Fantastik unsurların öne çıktığı anlatılardan biri de Temîmü'd-Dârî'nin merkezde bulunduğu hikâyelerdir. Bilindiği üzere Temîmü'd-Dârî dinî, tarihi bir şahsiyettir. Kendisi Filistin'de doğmuş ve sonrasında İslam'ı seçerek önde gelen sahabelerden biri olmuştur. Söz konusu hikâyede kâfir bir cin tarafından kaçırılan Temîmü'd-Dârî, olağanüstü varlıkların ve mekânların bulunduğu bir dünyada yedi yıl süren maceraya atılan bir kahraman olarak kurgulanır. Yedi yıl sonra eski yaşamına dönen Temîmü'd-Dârî, ibretlik hikâyeleri ile günümüze kadar hatırlana gelmiştir. Hikâyelerinde aklın sınırlarını zorlayan varlık, şahıs, mekân tasvirleri, gerçek hayatla ilgisi olmayan olay örgüsü dikkat çekicidir.

Bu çalışmada, önce fantastik kavramı ve kurgu anlayışı kısaca değerlendirilecek; ardından Temîmü'd-Dârî hikâyeleri fantastik ögeler bakımından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Temîmü'd-Dârî, Klasik Türk Edebiyatı, Hikâye, Fantastik, Fantastik Kurgu.*

Özlem Batğı Akman

GELENEKTEN DİJİTALE: YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ EDEBİYAT KÜRASYONU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (MECMUA ÖRNEĞİ)

Türk edebiyatında ilk örneklerini 15. yüzyıl itibarıyla görmeye başladığımız ve başlangıçta daha çok birer karalama defteri görevi gören mecmualar 16. yüzyılda şekil ve içerik bakımından daha nitelikli bir form kazanmış, varlıklarını 19. yüzyıla kadar devam ettirmiş ve bu yüzyıldan sonra da yerlerini antolojilere bırakmışlardır. Edebiyat tarihimize kaynaklık eden eserlerden biri olan, edebî, estetik ve türlü kaygılarla derlenen mecmualar edebiyat alanını ilgilendiren şiir ve inşa mecmuaları dışında türlü alanlara dair bilgileri de içermekte ve kırkambar görevi görmektedirler. Şairlerin belirli sebeplerle divanlarına girmeyen şiirleri, bir divan tertip edecek kadar şiir yazamamış şairlerin şiirleri, bir hekimin tedavi reçeteleri, bir din âliminin çeşitli duaları, karar vericilerin kanun ve fetvaları, güfteler vb. mecmua denilen defterlerde derlenip bir araya getirilmiştir. İşlevleri ve karşılıkları ihtiyaçlar oldukça farklı ve çok yönlü olan mecmualar hem dönemin edebî üretimini kayıt altına alan hem de farklı bilgi alanlarını bir araya getiren bir çeşit kültürel hafıza deposu niteliği taşımaktaydı. Günümüzde ise tüm bu ihtiyaçları tek başına karşılayan modern bir eser ya da külliyyat bulunmamaktadır. Dolayısıyla akla şu soru gelmektedir: Mecmuaların üstlendiği bu derleyici ve seçici rol, günümüzde yapay zekâ destekli dijital araçlar tarafından üstlenilebilir mi? Yapay zekâ destekli metin analiz araçları bu geleneksel işlevlerin modern versiyonlarını ortaya koyabilecek potansiyele sahip mi? Yapay zekâ destekli dijital araçların sağladığı imkânlarla kişiler, anlamlı bir edebiyat kürasyonu oluşturabilirler mi?

Bu bildiride mecmuaların temel işlevi özetlendikten sonra yapay zekânın bir edebiyat kürasyonu oluşturmak aşamasında ne gibi işlevleri üstlenebileceği tartışılacaktır. Bildiri, geleneksel mecmualarda yer alan şiir tematikleştirme, şair sınıflandırması, dil ve nazım biçimi farklılıklarını göz önünde bulundurma gibi stratejilerle, yapay zekâ destekli dijital araçların sağladığı imkânları karşılaştırmalı olarak ele alacaktır. Sonuç olarak, yapay zekânın mecmua benzeri bir işlevi üstlenip üstlenemeyeceği sorusu hem edebiyat tarih yazımı hem de dijital beşerî bilimler bağlamında yeniden değerlendirilecektir. Çalışma, yapay zekânın yalnızca bir bilgi kaynağı değil aynı zamanda bir küratör olarak nasıl konumlandırılacağı üzerine bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Mecmua, Klasik Türk Şiiri, Antoloji, Edebiyat Kürasyonu.

Ramazan Arı

METİN ŞERHİ'NDE İZAH MUHTAÇ BİR KAVRAM: "DIŞ BİRLİK"

Klasik Türk şiiri metinlerini şerh etme hususunda farklı metotlar kullanılmıştır. Bunları geleneksel ve modern şerh metotları şeklinde iki grupta toplamak mümkündür. Bu metotlar, temelde beyti anlamaya/anlatmaya yönelik çabalardır. Bu alanda öncü Ali Nihat Tarlan, *Metinler Şerhine Dair* adlı teorik çalışması yanında *Divan Edebiyatında Tevhîdler*, *Şeyhî Dîvânı'nı Tetkîk ve Fuzûlî Dîvânı Şerhi* adlı uygulama çalışmalarını yapar. Fakat Tarlan, özellikle modern metotların savunucuları tarafından, teori ve uygulamanın örtüşmediği, çelişkiler barındırdığı yönünde eleştirilir. Bu eleştiriler, Tarlan'ın *Metinler Şerhine Dair* makalesinde ortaya koyduğu teorik görüşlerin tam manasıyla anlaşılmadığını göstermektedir. Özellikle "külli kavramak" ve "külle intikal" kavramlarının metin şerhindeki yeri bu noktada izah muhtaçtır.

Ali Nihat Tarlan'a göre bir metni şerh etmek için iki açıdan ele almak gerekir: Cüz' ve küll. Bu anlamda beyit, "cüz"ü temsil eder. Şârih, öncelikle beyti kendi içinde izah etmelidir. Ardından küllün kavranması gerekir. Bunun için beyitteki "ortak kavramı" işleyen diğer beyitler tarama yoluyla tespit edilip mukayese edilmelidir. Tarlan, ortak kavramı işleyen beyitler bütünü "küll", onların oluşturduğu birliğe de "iç birlik" adını verir. Tarlan, klasik Türk şiirinde gazel, kaside ve kıta nazım şekillerinin "birlik noktaları" olduğunu savunur. Bunların her birinin kendi içinde oluşturduğu birliği de "dış birlik" olarak isimlendirir. Bu nazım şekillerinde yazılmış şiirlerin edebî türler bakımından da birlik noktaları bulunduğunu ve ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.

Mezkûr makalesinde, beyitlerin cüz ve küll kavramları yönüyle izahına dair Tarlan, detay vermemiş gibi görünse de aslında konuya dair kendi iki çalışmasına atıfta bulunur. Bunlardan ilki, *Divan Edebiyatında Tevhîdler*, ikincisi ise *Şeyhî Dîvânı'nı Tetkîk*'tir. İlk eserinde farklı yüzyıllardan seçilmiş şairlerin tevhîd türündeki şiirlerinin birlik noktalarını tespiti çalışır. İkinci eser ise dikkat edilirse, gazellerin tahlilidir. Şeyhî'nin gazellerindeki birlik noktaları, tayin edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, Ali Nihat Tarlan'ın *Metinler Şerhine Dair* adlı çalışmasında literatüre kazandırdığı "küll" kavramı izah edilecek, kavramın metin şerhi çalışmalarındaki önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Metin Şerhi, Şerh Metotları, Ortak Kavramlar, Dış Birlik, Estetik.*

Ramazan Sarıççek & Halil Kızıltoprak

***DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ AHA-142 NUMARADA KAYITLI
MUSAMMAT MECMUASININ İNCELENMESİ VE MESTAPA GÖRE TASNİFİ***

Muhteva ve şekil yönüyle genellikle derleyenin edebî zevkine göre teşekkül eden mecmualar, edebiyat tarihi açısından önem arz etmektedir. Bilhassa şiir mecmuaları, klasik şiir tarihinin karanlıkta kalmış noktalarının aydınlatılmasında öne çıkan kaynaklardır. Bentlerden oluşan nazım şekillerinin toplandığı musammat mecmuaları da klasik şiir tarihimizde gün yüzüne çıkmamış şairlerin ve şiirlerin ortaya çıkması bakımından üzerinde çalışılması gereken eserlerdir.

Bu çalışmada, Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi Abdüssettar Hayati Avşar Koleksiyonu AHA-142 numarada kayıtlı, Baki Divanı'nın da içerisinde bulunduğu 142 varaklı yazmanın ilk 50 varağı üzerinde durulacaktır. Zira tebliğimizde ele alacağımız musammatlar yazmanın bu kısmında yer almakta olup ardından Bâkî Divanı başlamaktadır. Yazmanın ilk 50 varağı musammat mecmuası olarak düzenlenmiştir. Mecmuanın söz konusu sayfalarında genellikle sütun yoktur ve satır sayıları muhtelif. Nesih, talik ve rika gibi farklı yazı çeşitlerinin kullanıldığı mecmuada; başlıklarda kırmızı, başlık dışındaki bölümlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Mecmuanın birçok yerinde kalem, hat ve mürekkep değişmiştir. Murabba, rubai, kıta, muhammes, tahmis, müseddes, müsebbba, müsemmen, muaşşer, terki-i bent ve terci-i bentler mecmuada yer alan musammatlardır. Mecmuada musammatların yanı sıra gazel, ilahi, semai, müfred, manzum latife, tekerleme, bahr-i tavil örnekleri ve az da olsa nesir bölümler bulunmaktadır. Mecmuanın Türkçe dışında Arapça yazılan manzum ve mensur bölümleri de vardır. Ahmedî, Âlî Efendi, Askerî, Azmî, Bahâyî, Bâhrî, Bâkî, Cinânî, Emrî, Eşrefoğlu, Fehîm, Fevzî, Fuzûlî, Gammî, Hayâtî, Hüdâyî, Kabûlî, Kâtibî, Kaygusuz Abdâl, Mihrî, Mustafâ, Mutî, Natî, Nesîmî, Nevres, Nigârî, Nişânî, Nûrî, Rûhî, Selâmî, Sîhrî, Şükrî, Tığî, Ulvî, Usûlî, Yahyâ, Zaîfî mecmuada şiiri bulunan şairlerdendir. Mecmuada mahlassız şiirler de bulunmaktadır. Çalışmamıza konu olan musammat mecmuasının tanıtımı yapıldıktan sonra mecmuada bulunan şiirler; Şiir Mecmualarının Sistemati Tasnifi Projesi (MESTAP) çerçevesinde hazırlanan tabloda gösterilecektir. Böylece mecmuada şiirler; sayfa numarası, mahlas, nazım şekli, nazım birimi, aruz vezni gibi yönlerden tablo biçiminde ortaya konulacaktır.

Çalışmamızda, AHA-142 numarada kayıtlı yazmanın ilk 50 varağının incelenmesi ve MESTAP çerçevesinde içerik dökümünün yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın, özelde musammat mecmuaları hakkında yapılan çalışmalara, genelde ise mecmua literatürüne katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Edebiyat Tarihi, Mecmua, MESTAP, Musammat.

Saadet Karaköse

AZERİ TÜRKÇESİYLE MANZUM BİR CÜMCÜME-NÂME

Türk edebiyatında Cümcüme-nâme oldukça geniş bir alana sahiptir. İlki Altın Orda sahasında Hüsam Kâtib'e ait olan, Anadolu ve diğer sahalarda da birçok varyantı bulunan Cümcüme-nâme dini, didaktik bir eserdir. Attar'dan tercüme edilen eser, Hz. İsa ve yolda rastladığı kurukafa arasındaki konuşmaları içerir. Bildirinin konusu olan Azerice Cümcüme-nâme İran Kütübhâne-i Meclis-i Şurây-ı İslâmî, 18626 numarada kayıtlı 85 varak mecmuanın 2-5. varaklarında yer almaktadır. Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün vezniyle yazılmış, 86 beyitten oluşmaktadır. Sonuna 1320 tarihi düşülmüş; yazar veya müstensih adına yer verilmemiştir.

Bu nüsha diğer Cümcüme-nâmelere nisbeten hacimli sayılmayacak bir eserdir. Hz. İsa ile karşılaşan Cümcüme Hz. Muhammed ümmetindendir. Diğer varyantlarda yer alan, cehennemde ne kadar kaldığı, dünyaya ne zaman döndüğü ve Hz. İsa tarafından defnedilmesi bu nüshada yoktur. Bu nüshada, reenkarnasyonu hatırlatacak biçimde hatalarını telafi için ahiretten dünyaya dönüş işlenmiştir.

Metnin özeti: Hz. İsa kırlarda yürüyüşe çıktığında bir kuru kafa görür. Allah'a yalvarıp onun kime ait olduğunu öğrenmek ister. Kuru kafa dile gelip başından geçenleri anlatır. Kendisi bir zamanlar dünyaya hükmeden Cümcüme sultandır. Binlerce askeri, kölesi, cariyesi, devesi ve sayılamayacak kadar çok hazinesi vardır. İhtişam içinde yaşar ve çok vaktini avda geçirir. Bir gün avlanırken hastalanır. Hiçbir tabip derdine deva edemez ve ölür. Onu yıkayıp cenaze namazını kılarak defnederler. Kabir sorgusundan sonra cehenneme atılır. Cehennemdeki dehşetten sonra Allah'a yalvarır ve dünyaya yeniden döndürülür. Öleli dokuz yüz yıl olan Cümcüme sözünde durup ibadetine devam ediyordu.

Eserde Azeri Türkçesi özellikleri:1. -İp zarf-fiili haber kipi olarak kullanılmıştır. Görüpdür mi müzeyyen dil-rübâlar / Sürüpdür mi görüm zevk ü şafâlar (10). 2. Yıl, yılan kelimeleri ıl (45), ılan (68) şeklinde yazılmıştır. 3. Kelime içi ve sonundaki k sesi h sesine dönüşmüştür (kırhısından 59). Bizim zebani adını verdiğimiz cehennem görevlisi “odlu melek” (55) diye adlandırılır. Dışarı çıkarmak, çöle çıkarmak (47) şeklinde kullanılmıştır.

Sonuç olarak, İslamiyet etkisinde yazılan ilk eserler dini, eğitici mesneviler olup aydınlatma görevi üstlenmişlerdir. Bunlardan biri de Kıpçak, Çağatay, Azeri ve Anadolu sahalarında da varyantları olan “Dâstân-ı Cümcüme Sultan”dır. Halk arasında Kuru Kafa Destanı diye bilinen Cümcüme-nâme, ahiret inancını güçlendirmek için, ahiretten gelen bir numune olarak kurgulanmış didaktik bir türdür.

Anahtar Kelimeler: Cümcüme-nâme, Hz. İsa, Saltanat, Dünya, Ahret, Cehennem.

Sacide Akcan

EMİR TİMUR'UN ANADOLU'DAKİ ALİM VE SANATKÂRLARLA MÜNASEBETLERİ

On dördüncü yüzyılın sonlarında Yıldırım Bayazıt önderliğinde Osmanlılar Anadolu'daki en büyük güç olmaya doğru ilerlerken Orta Asya'da siyasi ve askeri anlamda büyük bir üstünlük elde eden Emir Timur (1336-1405), batıya doğru yaptığı seferlerde Anadolu'ya yönelmiş, Osmanlıların ve Anadolu'nun kaderini önemli ölçüde etkilemiştir. Çağının en etkili hükümdarlarından biri olan Timur Han, Anadolu'da hakimiyet mücadelesi veren beylikler olmasını kendi çıkarlarına ve yürüttüğü denge politikasına daha uygun bulduğu için bölgedeki çekişmelerden yararlanmış, Yıldırım Bayazıt'tan bağlılığını bildirmesini istemiş, Bayazıt'ın sert yanıtları ona istediği koşulları sağlamış, Anadolu'ya girerek 1402'deki Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayazıt'ı yenilgiye uğratmış, böylelikle Osmanlı Devleti uzun sürecek bir durağanlık dönemine girmiştir.

Timur Anadolu'da yaklaşık bir yıl geçirmiş, bu süre içinde siyasi anlamda istediği düzeni kurunca Bursa ve Anadolu medreselerinden en saygın din alimlerini ve sanatçıları Semerkant'taki ilim ve kültür ortamını zenginleştirmek üzere kendisiyle birlikte Maverâünnehir'e götürmüştür. Kendisi de dini ilimlerde çok iyi yetişmiş bir hükümdar olarak fethettiği yerlerden aldığı ganimetler kadar alim ve sanatkarların da en kıymetlilerini tespit ederek kendi ülkesine götürmeyi, onlara siyasi bir güç vermese de gereken değeri göstermeyi ve ilimlerinden yararlanmayı bilmiştir. Timur'un bu gayretleriyle Semerkant tarihinin en parlak ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin siyasal ve sosyo-kültürel yönleriyle ilgili en değerli kaynaklarından biri olan Taşköprüzâde'nin *Şakâik-i Nu'mâniyye* adlı ansiklopedik eserinde 14 ve 15. yüzyıllarda etkili olan Timur'un Anadolu'yu işgalinin izleri özellikle Sultan Yıldırım Bayazıt dönemi ulema ve bilginlerinin biyografilerinde görülebilmektedir. Timur'un Anadolu'daki ulema ile ilişkisi, bazen onları ödüllendirmesi, bazen Emir Sultan ve Kutbeddin İznîkî gibi alimlerce katliamlarının eleştirilmesi, Germiyanlı şair Ahmedî ile arkadaşlığı, bazen de istekleri dışında onları Maverâünnehir'e götürmesi gibi yönleriyle eserde kendini göstermektedir.

Bu çalışmada Emir Timur'un Anadolu'yu işgal edip istediği idareyi kurmak üzere geçirdiği bir yıl içinde Anadolu'daki faaliyetleri ve *Şakâik-i Nu'mâniyye*'deki biyografiler ışığında ulema ve meşayihle olan ilişkisi incelenmiş, Timur'un işgallerinin siyasi sonuçları kadar ilmi ve kültürel sonuçlarının da derin olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Timur, Yıldırım Bayazıt, *Şakâik-i Nu'mâniyye*, Taşköprüzâde.

Saddam Çokur & Uğur Yiğiz

MENSUR BİR KAHRAMANLIK HİKÂYESİ: HİKÂYÂT-I ZEMÇİNÂME

Anadolu'nun kapıları Türklere açıldıktan sonra fetihle alınan yerlerin vatan olma sürecinde edebî anlatıların önemli bir rolü olduğu aşîkârdır. Özellikle kahramanlık hikâyelerinin kişilik oluşturmada ve gaza düşüncesinin devam etmesinde katkısı yadsınamayacak düzeydedir. Bu bağlamda Türk halk hikâyelerinde zulme karşı durma, yiğitlik, yardımlaşma, fedakârlık ve din-i mübin için savaşma temaları oldukça geniş yer almıştır. Bu hikâyeler nesiller boyunca mensur-manzum bir şekilde kaleme alınmış ve kıraathanelerde, evlerde, camilerde vb. birçok muhitte seslendirilmiştir.

Türk halk hikâyelerinden biri olan Ahmed ez-Zemci hikâyeleri de bu kahramanlık temalı hikâyelerden biridir. Ahmed ez-Zemci, Ebû Müslim-i Horasanî'nin yaveri olarak bilinmektedir. Ebû Müslim'in başkarakter olmadığı hikâyelerde Ahmed Zemcî'nin yaptığı kahramanlıklar bu metinlerde anlatılmaktadır. Hikâyât-ı Zemçînâme de Ahmed Zemcî'nin savaşlarda sergilediği kahramanlıkları anlatan mensur bir eserdir.

Hikâyât-ı Zemçînâme adlı eser Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 6905 numaralı koleksiyonda yer almaktadır. Mensur bir eser olan bu eser, 47 varaktan müteşekkildir. 15 satırdan oluşan bu yazma eserde yer yer yıpranmış veya kesilmiş sayfalar bulunmaktadır. Eserin kim tarafından ne zaman ve nerede yazıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak eser halk arasında revaç görmüştür. Yazma eserin ilk sayfaları başta olmak üzere birçok sayfasında kıraat kayıtlarının olduğu görülmektedir. Bu kayıtlarda eserin kim tarafından nerede ve hangi tarihte okunduğu bilgileri yer almaktadır.

Bu çalışmada Hikâyât-ı Zemçînâme muhteva, şekil ve dil özellikleri bakımından incelenecektir. Ahmed ez-Zemcî'nin kahramanlık hikâyeleri içerisinde ilgili eserin bilinen diğer eserlerden ayrılan yönleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca bu çalışma ile kıraat kayıtlarının edebiyat muhitlerinin tespitindeki önemine vurgu yapıldıktan sonra bu eserde yer alan kıraat kayıtları tespit edilecektir.

Bu çalışma ile Ahmed ez-Zemcî'nin kahramanlık hikâyelerinin kültür tarihimiz açısından önemi bir kez daha belirlenmiş olacak ve ilgili yazma eser birçok yönden tanıtılacaktır. Böylece Anadolu dönemi halk hikâyeleri sahasına katkı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Hikâyesi, Mensur, Kahramanlık, Ahmed ez-Zemci, Zemçînâme.

Sait Yilter

ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ'NIN DİLİNDEN KENDİ ŞAHSİYETİ

Klasik Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden Şeyhülislâm Yahyâ, kaynaklarda genellikle şiir söyleme yeteneğiyle övülmüştür. Şair tezkirelerinde nazire yazılamayacak kadar güzel şiirlerinin olduğu kaydedilmiş, edebî kişiliği hakkında ayrıntıya girilmeden kısaca bilgiler verilmiştir. Yaşadığı zamanın önemli bir ferdi olarak Şeyhülislâm Yahyâ nasıl bir insandır, hayata bakışı açısı nedir, olaylar ve kişiler karşısında nasıl bir tavır takınmaktadır... gibi sorular etrafında bu çalışma şekillendirilmiş; şairin dilinden kendisinin nasıl bir şahsiyet olduğunun tespiti yapılmaya çalışılmıştır. *Dîvân*'ı taranarak şairin kendisinden bahsettiği beyitler tespit edilmiş, kendi dilinden şahsiyeti hakkında çıkarımlar yapılmıştır.

Buna göre şair, doğru ve tatlı sözlüdür, sözünün eridir. Melamet ve harabat ehli olan şair, derviş tabiatlıdır, haddini bilir. Zamandan ve zamaneden şikâyetçi olan şair, gençlik çağlarının iyi değerlendirilmesi gerektiğine inanır. Marifet ehline rağbetin kalmadığından şikâyet eder. Şair, acı sözlerden incinmeyecek kadar olgun bir kişiliğe sahiptir. Açık sözlü olup gözü karadır; riyakârlığı sevmez, oldukça cüretkâr davranışlara sahiptir, hor görülmekten kaçınmaz. Şaire göre makam, mevki, talih ve mutluluk da zaman gibi değişkendir, sonsuz değildir. Şair sabırlı olduğu hâlde düşmanları onu çileden çıkarmıştır. Şan ve şöhrat peşinde olmayan şair kendisini dünyalık kaydından azat etmiştir. Kaderine rıza gösterir. Şair, kendisini mütevazı bir kişilik olarak görür ancak yüce gönüllüdür; onurlu ve gururludur. Şaire, yüce gönüllü insanlar iyi; zillet toprağından yaratılanlar ise kötü gözle nazar etmiştir. Şair her yerde mert olanların yolundan gittiğini, daima er meydanına ayak bastığını söylemiştir. Her ne kadar mücrim olsa da duasının kabul edileceği hususunda ümitlidir. Şeyhülislâm Yahyâ, güzel söz ve gazel söyleme hususunda iddialıdır, belâgat örneği şiirler yazdığı için onun şiirlerine nazire yazılması mümkün değildir. Şiire farklı bir üslup, yenilik ve tazelik getirmiştir; şiirleri her yerde okunmaktadır. Cömertlikte eşsiz olduğunu söyleyen şair, elest meclisi sarhoşudur. Sözleri muhabbet sırrıdır, sohbeti âşıkâne ve ârifânedir, haddini bilir. Gönü gam ve kederle dolu olduğundan her sözü bir ateş parçasıdır.

Bu çalışmada şairin kendisinden bahsettiği beyitlerde şahsiyeti hakkında kapsamlı bilgilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislâm Yahyâ, *Dîvân*'ı, Şahsiyeti.

Sedat Alagas**ARA NESİL SANATÇILARINDAN ŞEYH VASFÎ'NİN MÜNŞE'ÂT'I**

Klasik Türk edebiyatında önemli bir nesir türü olarak karşımıza çıkan münşe'ât, tarihî süreçte hem devlet bürokrasisinin hem de edebiyat çevrelerinin başvurduğu metinler arasında yer almıştır. Genel olarak münşî adı verilen nişancı, tevkiî veya kâtiplerin kaleme aldığı resmî yazı ve mektupların toplandığı eserler için kullanılan bu terim, zamanla şair ve edebiyatçıların sanatlı nesir ürünlerini de kapsar hâle gelmiştir. Dolayısıyla münşe'âtlar, yalnızca diplomatik veya idarî yazışmaların bir araya getirildiği metinler değil, aynı zamanda edebî zevki yansıtan ve nesir alanındaki üslup anlayışını gösteren önemli eserlerdir. Münşe'âtların dili, muhatabın sosyal konumu, bilgi düzeyi ve yazarla ilişkisine bağlı olarak çeşitlenmiş; kimi zaman oldukça sanatlı ve süslü, kimi zaman ise daha sade ve anlaşılır bir üslup benimsenmiştir. Bu tür örneklerin klasik dönemde olduğu gibi 19. yüzyılda da kaleme alınmış olması, münşe'âtın edebî sürekliliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

19. yüzyıl edebiyatının önemli evrelerinden biri de Tanzimat ve Servet-i Fünun arasında kalan “ara nesil”dir. Bu nesil sanatçıları, yenilikçi edebiyat anlayışı ile klasik edebiyat geleneği arasında bir köprü kurmuş; bir kısmı Batılı tarzı benimserken bir kısmı klasik üslubu devam ettirmiştir. Ara neslin dikkate değer isimlerinden biri olan Şeyh Vafî, özellikle Osmanlı'nın son döneminde divan edebiyatını canlandırma sorumluluğunu üstlenmiş bir sanatçı kimliğiyle öne çıkar. 1851'de İstanbul'da doğan Vafî, babasının vefatıyla 1866'da Kefevî Dergâhı şeyhliğini üstlenmiş, aynı zamanda kitâbet ve inşâ dersleri vererek hem edebiyat hem de bürokrasi alanında etkin olmuştur. 1910'da vefat eden sanatçının manzum ve mensur, telif ve tercüme olmak üzere toplam 18 eseri vardır. Dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanan çok sayıda şiiri de onun edebî yönünü çeşitlendirmektedir.

Şeyh Vafî'nin en önemli eserlerinden biri olan *Münşe'ât-ı Şeyh Vafî*, h.1316'da İstanbul'da yayımlanmıştır. Eserde çeşitli mektuplar, tebriknâmeler, dilekçeler, ders notları ve öğrencilerine dair yazılar yer almakta; metinler arasında bazen şiirlere de rastlanmaktadır. Dönemin Şeyhülislam'ı Cemaleddin Efendi'ye yazılmış bir kaside ile başlayan eser toplam doksan yazı içermektedir. Dil ve üslup açısından oldukça sanatlı olan bu metinlerde yoğun Arapça ve Farsça kullanımı göze çarpar.

Bu bildiride, *Münşe'ât-ı Şeyh Vafî* dil, üslup ve muhteva bakımından incelenecek; ara nesil sanatçılarının klasik edebiyatla kurduğu ilişkiye dair yeni veriler ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ara Nesil, Şeyh Vafî, Münşe'ât, Dil, Üslup.

Sevda İnce

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ DÎVÂNÎ'NINDA ÜLKER

İlkel zamanlarda yerle gök arasındaki yalın insanın, gökyüzüne bakma süresi mutlak ihtimalle şimdiden uzun olmalıdır. Buna çevreden hiçbir ışığın gelmemesiyle birlikte yıldızların netleşmesi de eşlik eder. Öykücü insan, gökyüzünde parlayan Ülker Takımyıldızını da gözden kaçırmaz; bağımsız ya da diğer mitlerle kaynaşık anlatılar yaratır ve ona inanır. Bu konudaki mitler farklı milletlerce kendi yaşam tarzlarına uydurulacak şekillerde ve isimlerde görülür.

Araştırmanın başlangıcında ilk olarak mitolojik kaynaklarda Ülker Takımyıldızının öykülerine ulaşılabilecek; ardından Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânî'nin özelinde, Divan şiirinde kazandığı, genelde benzetme üzerine kurulmuş anlamların belirli bir kısmına ulaşılabilecektir.

Ülker, anlatılara konu olmuş yedi yıldızdan oluşan bir takımyıldızdır. Türk, Yunan, Çin ve Araplarda da bu takımyıldız etrafında geliştirilen mitolojik anlatılara rastlanmaktadır. Ayrıca bu takımyıldızın hareketlerine göre mevsimsel zaman bölümlenmesi yapılmıştır. Eski Türk ve Anadolu halk inanışlarının dışında İslami kaynaklarda da Ülker Takımyıldızına rastlanır. Bu çalışmada inanışlar, ayrıntılarıyla incelenecektir.

Ülker Takımyıldızı, gökyüzüne ait olmasından kaynaklı olarak farklı medeniyetlerde çeşitli isimler almıştır. Türkçede, farklı lehçelerde Ülker Yultuz, Ülker, Ürker, Ürgel, Üger, Ülger, Ülgür olarak görülmüştür. Arapçada Süreyya, Farsçada Pervin ve Peren, Yunancada ise Pleiades isimleri verilmiştir.

Divan şiirinde bu yıldız takımı; Ülker, Süreyya, Pervin ve Peren isimleriyle görülmüştür. Bu çalışmada Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'ndan hareketle Ülker'in şiirde kazandığı anlamlar üzerinde durulacaktır. Gelibolulu Mustafa Âlî, genel olarak Ülker Takımyıldızının görüntüsünden yola çıkılarak benzetmelerde bulunmuştur. Şair, Ülker'i bazı beyitlerinde şekli yönüyle sevgilinin yüzündeki benlerini ve aşığın gözyaşlarını betimlemede kullanmıştır. Nesrini, Büyükayı takımyıldızına (Benâtü'n-na's) dağınık şeklini belirtmek için benzetirken; derli toplu olması yönüyle nazmını Ülker'e benzetmiştir. Ülker'i, göğşe benzetilen çimenler üzerindeki zambak çiçekleri olarak da betimlemiş, bunun yanında kuyruksuz sümbül teşbihine de başvurmuştur. Şair; topluluk, ordu kavramları ile 'ıkd-ı Pervin, 'ıkd-ı Peren, 'ıkd-ı Sureyyâ kavramları arasında ilişki kurmuştur. Böylelikle Gelibolulu Mustafa Âlî, Türklerin asırlar evvel kullandığı, küçük birlikler halinde hareket edilen bir savaş taktiği de olan "Ülker çeriğ" in de şiirin hafızasında yer tutmaya devam ettiği bilgisini vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan, Ülker, Süreyya.

Sevil Alparslan

***CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA AZINLIK VE YABANCI OKULLARINDA TÜRKÇE DERSİ
VE MÜFREDAT PROGRAMININ İNCELENMESİ***

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin ilk yıllarında azınlık ve yabancı okullarındaki Türkçe dersinin durumunu ve müfredat programında ele alınışını ortaya koymaktır. Çalışmada yararlanılan temel kaynak, Maarif Vekâletince 1925 yılında yayımlanan Gayrimüslim Ekalliyet ve Ecnebî Mekteplerinde Tedrisi Meşrut Olan Türkçe ve Türk Tarihi ve Coğrafyası Derslerine Ait Müfredat Programı'nın Türkçe dersine mahsus kısmıdır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden tarihsel yöntem kullanılmıştır. Tarihsel araştırma yöntemin kullanıldığı çalışmanın verileri Osmanlıca belge tarama, transkript etme ve doküman analizi kullanılarak toplanmıştır. Toplanan veriler programın yapısı, sınıf kademesine ilişkin çerçevesi ve nitelikleri, sınıf kademelerinde beceri alanları ve ele alınış biçimi olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Elde edilen verilerin betimsel analize tabi tutularak yorumlanmıştır. Araştırma sonunda Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan programın Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinin tarihine katkı sunacağı, geçmişten günümüze değişim ve gelişimlerin görünürlüğünü artıracak nitelikte olduğu anlaşılmıştır. Çalışmada yabancı ve azınlık okullarında eğitimin beş seviyeden oluşan başlangıç (iptidâî) sınıfları ve altı seviyeden oluşan ikinci derece (tâlî) sınıfları olmak üzere ikiye ayrıldığı saptanmıştır. Başlangıç (iptidâî) seviyesinde yabancılara Türkçe öğretim alanlarının karşılıklı konuşma, topluluk önünde sesli okuma, okuma, güzel yazı, yazma, imla, dil bilgisi olarak belirlendiği görülmüştür. İkinci derece (tâlî) seviyesinde yabancılara Türkçe öğretim alanlarının okuma, edebi okuma, dil bilgisi, edebi kurallar, yazma, Türk edebiyatı tarihinden oluştuğu belirlenmiştir. Söz konusu öğretim alanlarında yakından uzağa, bilinenden bilinmeye ve millî olma öğretim ilkelerinin esas alındığı ve kültür aktarımının öncelendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azınlık Okulları, Yabancı Okullar, Türkçe Öğretimi, Yabancılara Türkçe Öğretimi.

Süleyman Çaldak***HARFLERİN AYNASINDA YANSIYAN SIRLAR: NİYÂZÎ-İ MISRÎ'DE CİFİR***

Bu çalışma, 17. yüzyılın önemli sûfî şairlerinden **Niyâzî-i Mısrî**'nin özellikle sürgün yıllarında başvurduğu **ebced ve cifir** ilmi uygulamalarını ele almaktadır. Üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, cifir kavramının kökeni, etimolojisi ve terim anlamı incelenmiştir. Bu bağlamda, ebced ve cifir ilminin tarihi ve teorik altyapısı, farklı hesaplama yöntemleriyle (Cümel-i Sağîr, Cümel-i Asğar, Cümel-i Kebîr, Cümel-i Ekber) birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca, cifir ilmine dair değerlendirmeler ele alınmıştır; özellikle rasyonalist bir bilgin olan İbn Haldun ve teosofik bir bilge olan İbn Arabî'nin bu ilim hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümünde, Niyâzî-i Mısrî'nin bu gizemli ilme olan ilgisinin, yaşadığı sarsıcı bir olayın ardından başladığı, bu ilimde kendini geliştirdiği, hatta kendine özgü yöntem ve terimler (zevât-ı gayr-ı mükerrere, esmâ ma'a'z-zevât vb.) geliştirerek uyguladığı konu edilmiştir. Bu bölümde ayrıca, Niyâzî-i Mısrî'nin cifir hesaplamalarında kullandığı terimlerin bir listesi oluşturulmuş, her birinin tanımı yapılmış, uygulanış biçimleri örneklerle detaylandırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Mısrî'nin önemli eserleri olan **Mevâ'idü'l-İrfân** ve **Hatıraları**'nda yer alan cifir uygulamalarından seçilen örnekler sunulmuş ve detaylı bir analiz yapılmıştır. Bu analizler, Mısrî'nin bu ilmi Kur'an ayetleri ve hadisler üzerinden, özellikle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in nübüvvetini savunmak gibi iddialarını temellendirmek, gelecekte haberler vererek takipçilerine moral ve umut sağlamak ve cifir hesaplamaları aracılığıyla düşmanlarının olası sonlarına dair kehanetlerde bulunarak onları tehdit etmek için kullandığını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, Niyâzî-i Mısrî'nin cifir ilmini, geleneksel uygulamalardan farklı bir şekilde kullandığını ve bu kullanımda belli bir sistematığı olmadığını ya da takip ettiği yöntem hakkında bilgi vermediği için sistemi anlaşılmadığını göstermiştir. Yine Mısrî'nin cifir ilmini, belirli düşünceleri ispatlamak, geleceğe dair kehanetlerde bulunmak ve Kuran'ın batını ve işari anlamlarını açığa çıkarmak amacıyla nasıl kullandığını gözler önüne sermektedir. Bu inceleme, onun tasavvufî düşüncesinin ve zihin dünyasının derinliklerini anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Niyâzî-i Mısrî, ebced, cifir, ilm-i huruf.

Vildan Coşkun

TOKATLI KÂÎ'DE ZÂHİDİN TAHAMMÜL EDİLMEZLİĞİ: ELEŞTİRİ VE İRONİ

Bu çalışmada, 18. yüzyıl divan şairlerinden Tokatlı Ebûbekir Kânî'nin *Divanı*'ndaki *zâhid* tipi incelenecektir. Zâhid kavramına Türk Edebiyatı ve tasavvuf tarihinden bakıldığında kavramın ilk kullanıldığı anlamıyla kalmadığı, müspetten menfiye doğru değiştiği görülmektedir. Bu bağlamda, rind, sufi, ârif ve âşık, Allah'a sevgi ile hakikate ulaşmayı hedefleyen ideal dindar olarak yüceltilirken, beklenti ve şekilcilikle ibadet eden zâhid, menfi bir karakter olarak değerlendirilmiştir.

Kânî'nin edebî kimliği ile mizacı arasında dikkat çekici bir örtüşme olup eleştiri ve ironi, onun şiirlerinde öne çıkan temel unsurlardandır. Bu eleştirel yaklaşım, özellikle *zâhid* tipolojisi üzerinde yoğunlaşır ve dinî olduğu kadar ahlâkî ve insanî değerlere de yönelir. Klasik divan şiirinde sıkça eleştirilen tiplerden biri olan *zâhid*, Kânî'nin kaside ve gazellerinde riyakârlık, bağnazlık, şekilcilik, hoşgörüsüzlük ve cahillik gibi niteliklerle tasvir edilir.

Çalışmada öncelikle *zâhid* kavramının Türk edebiyatı ve tasavvuf tarihindeki yeri kısaca ele alınacak, ardından Kânî'nin *Divan*'ı temel alınarak, özellikle kaside ve gazelerde bu tipin nasıl yansıtıldığı değerlendirilecektir. İnceleme sürecinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın e-kitap platformunda yer alan ve İlyas Yazar tarafından hazırlanmış *Kânî Divanı* adlı neşir esas alınmış, gerektiğinde orijinal nüshalara da başvurulmuştur. Ayrıca *zâhid* tipi ve Kânî'nin edebî kimliği üzerine mevcut literatürden yararlanılmıştır. Öncelikle *Divan*'da *zâhid* ile ilgili beyitler tespit edilmiş, sıralarına göre günümüz Türkçesine aktarılmış ve ardından ayrıntılı şekilde şerh edilmiştir. Böylece *zâhid* temasının hangi mecaz ve benzetmeler etrafında şekillendiği ortaya konmuştur. Son olarak, doğrudan *zâhid* veya *sûfî* tiplerine odaklanan 68. gazel ayrıntılı olarak incelenmiş; bu tipin Kânî'nin şiir dünyasındaki yeri, şairin bakış açısı ve edebî unsurlar analiz edilmiştir. Sonuçta *zâhid*in anlam yolculuğu ile Kânî'nin şiirlerindeki temsili üzerine genel bir değerlendirme yapılmış; yararlanılan kaynaklar bibliyografyada sunulmuştur. Bu çalışmayla, hakkında sınırlı sayıda çalışma bulunan şairin farklı bir yönü daha ortaya konarak Kânî literatürüne katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Türk Edebiyatı, Tokatlı Kânî, Zâhid, Eleştiri, Hiciv.*

Yusuf Yıldırım***BEDEN, ŞEHİR, İKTİDAR: FUZÛLÎ'NİN SİHHAT U MARAZ'INDA SİYASETİN ESTETİĞİ***

Fuzûlî'nin *Sıhhat u Maraz* adlı risalesi, klasik tıp, tasavvuf ve siyaset düşüncesini iç içe geçiren özgün bir alegorik metindir. 16. yüzyılın önemli şairlerinde Fuzûlî, bu eserinde insan bedenini bir ülkeye benzeterek, organları şehirler, duygular ve kuvveleri ise bu şehirlerin halkı, yöneticileri ya da memurları gibi tasvir eder. Risalenin başında, sağlığın değerini yitirmeden önce bilmenin önemi vurgulanır; çünkü sıhhat, yalnızca beden değil, aynı zamanda iç düzenin, ahlâkî istikrarın ve ruhsal bütünlüğün de temelidir. Eserde geçen olaylar, görünürde bireysel bir hastalık sürecini konu alıyor gibi görünse de, aslında derinlikli bir içsel çözülme, düzenin bozulması ve yeniden tesis edilmesi mücadelesi anlatılmaktadır. Fuzûlî, tıbbî bilgileri edebî mecazlarla iç içe işlerken, özellikle Galenist (İbn Sînâcî) dört unsur teorisine dayalı bir yapı kurar: kan, balgam, safra ve sevda (melankoli). Bu dört maddenin beden ülkesindeki oran ve ilişkilerindeki dengesizlik, siyasal bir kargaşaya ve iç fitneye dönüşür.

Bu alegorik yapıda ruh, beden ülkesinin sultânı; akıl onun veziri, sıhhat bir düzen kaynağı, maraz (hastalık) ise bu düzeni bozan bir tür iç tehdit ya da isyancı olarak temsil edilir. Bedenin bazı organlarında belirli unsurların egemen hâle gelmesiyle birlikte iç düzen bozulur; gönül şehri istilaya uğrar, duygular sürgüne gönderilir, beden sınırlarında düşmanlar belirir. Ruh, bu tehdit karşısında yeniden denge kurmak için aklın rehberliğine başvurur ve perhiz, ilaç ve itidal gibi stratejilerle düzeni yeniden tesis etmeye çalışır. Böylece bedensel bir hastalık anlatısının ötesinde, iç âlemdeki ahlâkî ve siyasî krizin çözümüne dair sembolik bir model geliştirilmiş olur.

Bu bildiride *Sıhhat u Maraz*, yalnızca tıbbî ve tasavvufî yönleriyle değil, aynı zamanda siyasal bir düzen arayışının alegorik temsili olarak ele alınacaktır. Fuzûlî'nin eseri, klasik İslam siyaset düşüncesiyle birçok açıdan örtüşen bir iç yönetim modeli ortaya koyar. Bedenin bir şehir ya da ülke gibi düşünülmesi, bireyin iç dünyasında iktidar, adalet, itaat, isyan, fitne ve sükûnet gibi siyasal-ahlâkî kavramların nasıl tezahür ettiğini gösterir. Bu bağlamda eser, sadece bireysel sağlık ve manevî tekâmül değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal düzenin temsili olarak da okunmaya açıktır.

Anahtar Kelimeler: *Sıhhat u Maraz, Mesnevi, Fuzuli.*

Zahidegül Demir

CİNÂNÜ'L-CİNÂS'TA HALK HEKİMLİĞİ VE YEMEKLER

Halk hekimliği; geçmişi çok eskilere dayanan ve binlerce yıllık tecrübenin yeni nesillere sözlü aktarımla öğretilmesi ve anlatılmasıyla oluşmuş bir sistemdir. Halk hekimliği, toplumların tedavi anlayışının yanında kültürel belleğinin de önemli bir parçasıdır. Modern tıbbın henüz gelişmediği zamanlarda hastalıkları önlemek\sağaltmak amacıyla doğal malzemelerle yöntemler bulunmuş ve toplumun inanışının da etkisiyle halk hekimliği etkileşimini artırarak gelişim göstermiştir. Günümüzde modern tıp daha öncelikli olsa da toplumda bazı insanlar tarafından halk hekimliği hâlâ ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Özellikle Türk ve Fars kültürlerinde tarih boyunca aktarılan halk hekimliği uygulamaları yalnızca pratik tedavi yöntemlerini değil aynı zamanda toplumsal değerleri, inanışları ve yaşam biçimlerini de yansıtmaktadır. Halk hekimliği yanında bahsettiğimiz bu değerleri ve yaşam biçimlerini yansıtan diğer bir unsur da yemeklerdir. Bu nedenle söz konusu terimlerin dilsel açıdan değerlendirilmesi hem kültürel etkileşimin hem de sağlık tarihinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Bu çalışma; XVI. yüzyılda yaşamış olan Akhisarlı Muhammed bin Bedreddinü'l el-Münşî'nin Süleymaniye Kütüphanesi\Hacı Mahmud Efendi koleksiyonunda bulunan "Cinânü'l-Cinâs" isimli manzum ve mensur karışık Farsça-Türkçe sözlüğündeki halk hekimliğiyle ilgili yazılmış her türlü bitki, şifalı karışım ve çeşitli bölgelerdeki yemeklerin maddelerinin tespitine ve içeriği hakkındaki bilgilere yöneliktir. Farsça-Türkçe sözlük olan Cinânü'l-Cinâs'ta yer alan halk hekimliği ve yemekler ile ilgili terimler kapsamlı biçimde incelenmiştir. Taramalar sonucunda tespit edilen bu maddeler Farsça kelimelerin Türkçedeki ve Arapçadaki karşılığının yanı sıra söz konusu yemek ve bitkilerin hangi ülkede ya da şehirde bulunduğunu, ne amaçla kullanıldığını ve içerisindeki malzemeleri de kapsar. Çalışma, halk hekimliği ve yemekleri içeren bu terimlerin Fars ve Türk kültürünü uzlaştırmasıyla her iki dildeki tecrübe ve birikimi ortaya çıkaran başvurabileceğimiz bir kaynaktır.

Sonuç olarak çalışmada, bahsettiğimiz maddelerin açığa çıkartılmasında klasik dönemde en çok kültür ve dil aktarımında bulunulan Farsça bir sözlükten yararlanılmıştır. Bu yönüyle çalışma, Farsça sözlüklerdeki halk hekimliği ve yemek terimlerinin Türkçe üzerindeki etkilerini ortaya koyarak hem dilbilim hem de kültür ve tıp tarihi açısından önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Halk Hekimliği, Yemekler, Cinânü'l-Cinâs, Farsça Sözlük, Şifalı Karışımlar.*